

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

К.В. Бориченко, А.О. Гудзь

СОЦІАЛЬНЕ ПРАВО

навчально-методичний посібник
для здобувачів факультету цивільної та господарської юстиції:
***освітнього ступеня молодшого бакалавра**
початкового рівня (короткого циклу);
*** освітнього ступеня бакалавр**
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Одеса

2023

Бориченко К.В. – доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

Гудзь А.О. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права та права соціального забезпечення Національного університету «Одеська юридична академія»

Рекомендовано навчально-методичною радою
Національного університету «Одеська юридична академія»,
протокол № ____ від «____» _____ 2023 року

Рецензенти:

Харитонов Є.О. – доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри цивільного права Національного університету «Одеська юридична академія», член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Потопахіна О.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І.І. Мечнікова

Бориченко К.В., Гудзь А.О. Соціальне право: навч. - метод. посібник.
Одеса: Фенікс, 2023. _____ с.

Навчально-методичний посібник призначений для організації практичної та теоретичної діяльності учасників освітнього процесу під час проведення аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи здобувачів вищої освіти, підготовки їх до здачі екзамену.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	4
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ	7
ТЕМИ ЛЕКЦІЙ	8
ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	12
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ	85

ПЕРЕДМОВА

Процеси глобалізації, які притаманні всім сферам сучасного життя, уніфікують їх. Відбувається зміцнення транскордонних ділових та наукових зв'язків, інтенсивне переміщення товарних, фінансових та людських ресурсів. У контексті міжнародної інтеграції активуються та розвиваються різні аспекти міжнародного співробітництва, що передбачає постійне доповнення та зближення різних моделей правового регулювання суспільних відносин у сучасному світі. Не оминули ці процеси і сферу соціального захисту.

У сучасних умовах все частіше виникають суспільні відносини, які раніше не існували, що пов'язано з розвитком державності та суспільства, соціально-економічною, епідемічною, геополітичною ситуаціями в Україні та світі. Більшість суб'єктів цих відносин стають об'єктами соціального захисту. Широта охоплення правовим регулюванням відповідних суспільних відносин свідчить про те, що у сучасних умовах соціальний захист виходить за межі галузі права соціального забезпечення. Як наслідок, у науковому середовищі активно обговорюється питання про об'єднання всього масиву правових норм, що регулюють відносини у сфері соціального захисту, в соціальне право.

Вивчення здобувачами вищої освіти навчальної дисципліни «Соціальне право» буде сприяти усвідомленню ними недосконалості правового регулювання відносин у сфері соціального захисту, розвитку конструктивного мислення, спрямованого на розв'язання теоретичних та практичних задач, пов'язаних із забезпеченням права на соціальний захист.

Навчально-методичний посібник розроблено з метою надання допомоги здобувачам освіти, які навчаються за спеціальністю «Право», у вивченні питань, пов'язаних із забезпеченням права на соціальний захист. Застосовуючи при підготовці до практичних занять цей посібник, здобувачі вищої освіти повинні набути не тільки теоретичні знання, а й навчитися

застосовувати нормативно-правові акти при вирішенні конкретних практичних ситуацій.

Навчально-методичний посібник підготовлений відповідно до програми навчальної дисципліни «Соціальне право», та складається з 4 тем, до кожної з яких надаються методичні рекомендації, план практичного заняття, індивідуальні завдання, задачі, теми доповідей, а також перелік рекомендованих нормативно-правових актів та спеціальної літератури.

У межах навчальної дисципліни розширено зміст викладання актуальних питань соціального права шляхом аналізу не лише чинного законодавства України, а й актуальних соціально-економічних проблем сьогодення у правовому регулюванні відносин соціального захисту. Для вивчення та обговорення на практичних заняттях запропоновані питання про тенденції розвитку соціального права, зарубіжний досвід його функціонування, можливість його адаптації до правової реальності України. Окреслено дискусійні питання, які потребують вирішення. Ці узагальнення зроблені із залученням наукових джерел про правове регулювання відносин соціального захисту не тільки України, але й зарубіжних країн.

Основна мета виконання завдань, що пропонуються у цьому навчально-методичному посібнику, – спонукати здобувачів вищої освіти до творчої діяльності за допомогою юридичного інструментарію, стимулювати бажання пізнавати особливості правового регулювання відносин соціального захисту, розвивати вміння критично осмислювати наукові праці, вивчати методологічні основи правознавчої науки, вибирати з великої кількості нормативних та наукових джерел той матеріал, який стосується теми дослідження, висловлювати свої думки, дотримуватися логіки їх викладення, систематизувати, аналізувати думки вчених, проводити власні спостереження, робити висновки, практично використовувати набуті теоретичні знання.

При вирішенні задач здобувачам освіти необхідно давати конкретні посилання на відповідні нормативно-правові акти: вказувати дату і суб'єкта

прийняття, посилаючись на відповідні статті (пункти, підпункти і т.д.). Бажано ознайомитися із судовою практикою, встановити фактичні обставини та їх співвідношення з обраною нормою права і лише тоді дати правову кваліфікацію ситуації, яка викладена у задачі. Відповіді на поставлені у задачах питання повинні бути повними, логічно і нормативно обґрунтованими. Не можна вирішувати задачу лише фіксуванням порушення певного права, важливо визначити також найбільш ефективний спосіб його відновлення.

За наслідками вивчення навчальної дисципліни «Соціальне право» здобувачі вищої освіти повинні не лише глибоко засвоїти теоретичний матеріал та дослідити зміст законодавства у сфері соціального захисту, але й здобути міцні практичні навички самостійного опрацювання нормативно-правових актів, дослідження спеціальної літератури та у подальшому робити на їх основі наукові та правозастосовні висновки.

Сподіваємося, що навчально-методичний посібник стане у нагоді не тільки для здобувачів вищої освіти, але й для юристів-практиків, науковців, усіх, хто цікавиться актуальними проблемами соціального захисту.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН КУРСУ

Розділ І. Зміст програми навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	початковий рівень вищої освіти (короткий цикл)			перший (бакалаврський) рівень вищої освіти		
	Лекційні заняття (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)	Лекційні заняття (год.)	Практичні заняття (год.)	Самостійна робота (год.)
Тема 1. Загальні положення соціального права	4	2	10	4	2	10
Тема 2. Право на соціальний захист та механізм його забезпечення	2	2	20	2	2	20
Тема 3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування	4	4	17	4	4	17
Тема 4. Державна соціальна допомога	4	4	17	4	4	17
Разом	14	12	64	14	12	64

ТЕМИ ЛЕКЦІЙ

Тема 1. Загальні положення соціального права - 4 год.

Поняття соціального захисту. «Соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: співвідношення понять. Структура соціального захисту в Україні.

Поняття організаційно-правової форми соціального захисту. Критерії розмежування організаційно-правових форм соціального захисту. Організаційно-правові форми соціального захисту в Україні та світі. Поняття видів соціального захисту. Класифікація видів соціального захисту. Види соціального захисту в Україні.

Поняття соціального права. Концепції правової природи соціального права.

Предмет соціального права. Метод соціального права. Поєднання централізованого, муніципального і локального регулювання відносин соціального захисту.

Система соціального права.

Поняття джерел соціального права. Джерела соціального права у матеріальному та формальному значеннях. Класифікація джерел соціального права. Нормативно-правові акти як джерела соціального права. Конституція України як джерело соціального права. Закони України як джерело соціального права. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела соціального права. Проблеми кодифікації законодавства України у сфері соціального захисту населення. Договірні акти як джерела соціального права. Міжнародні договори як джерела соціального права. Місце міжнародних договорів у системі джерел соціального права. Внутрішньодержавні договори як джерела соціального права: поняття та види. Акти соціального діалогу як джерела соціального права. Локальні акти як джерела соціального права.

Поняття принципів соціального права. Значення принципів соціального права у механізмі регулювання відносин соціального захисту. Класифікація

принципів соціального права. Загальноправові, міжгалузеві та галузеві принципи соціального права.

Поняття державних соціальних стандартів. Мета встановлення державних соціальних стандартів. Система і класифікація соціальних нормативів. Сфери застосування державних соціальних стандартів і нормативів та гарантії їх забезпечення. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт. Поняття державних соціальних гарантій. Основні державні соціальні гарантії, порядок їх визначення та затвердження.

Тема 2. Право на соціальний захист та механізм його забезпечення - 2 год.

Поняття права на соціальний захист. «Право на соціальний захист», «право на соціальне забезпечення», «права у сфері соціального забезпечення»: проблеми співвідношення понять. Зміст права на соціальний захист.

Суб'єкти права на соціальний захист. Сім'я як суб'єкт права на соціальний захист. Правосуб'єктність уповноважених осіб у сфері соціального захисту.

Поняття механізму забезпечення права на соціальний захист. Структура механізму забезпечення права на соціальний захист.

Загальна характеристика механізму утвердження права на соціальний захист.

Механізм реалізації та механізм здійснення права на соціальний захист: співвідношення понять. Зловживання правом на соціальний захист.

Механізм охорони права на соціальний захист. Контрольно-наглядова діяльність у сфері соціального захисту. Відповідальність у сфері соціального захисту населення. Гарантії права на соціальний захист.

Форми захисту права на соціальний захист. Класифікації форм захисту права на соціальний захист. Юрисдикційна та неюрисдикційна форма

захисту права на соціальний захист. Способи та засоби захисту права на соціальний захист.

Тема 3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування – 4 год.

Поняття загальнообов'язкового державного соціального страхування. Нормативне забезпечення загальнообов'язкового державного соціального страхування. Суб'єкти загальнообов'язкового державного соціального страхування. Принципи загальнообов'язкового державного соціального страхування. Види загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Загальна характеристика соціального страхування на випадок безробіття. Види матеріального забезпечення на випадок безробіття та соціальних послуг. Право на матеріальне забезпечення на випадок безробіття та соціальні послуги. Порядок здійснення матеріального забезпечення на випадок безробіття. Порядок соціального обслуговування безробітних.

Загальна характеристика соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності. Особи, які підлягають страхуванню від нещасного випадку. Види страхових виплат та соціальних послуг у системі страхування від нещасного випадку. Порядок здійснення страхових виплат та соціального обслуговування у системі страхування від нещасного випадку.

Загальна характеристика соціального страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю. Право громадян на страхові виплати за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. Призначення та здійснення страхових виплат за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності.

Система пенсійного забезпечення в Україні. Пенсійне забезпечення у солідарній системі. Пенсії за віком. Пільгове пенсійне забезпечення. Пенсії по інвалідності. Пенсії по втраті годувальника. Пенсії за вислугу років

спеціалістам народного господарства. Порядок призначення та перерахунку пенсій. Недержавне пенсійне забезпечення.

Тема 4. Державна соціальна допомога - 4 год.

Поняття та ознаки державної соціальної допомоги. Відмінності державної соціальної допомоги від виплат у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування. Класифікація державних соціальних допомог.

Порядок та умови призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми.

Право на державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.

Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.

Право осіб на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям.

Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.

Право осіб на державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю.

Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю.

Соціальні послуги: форми, види та умови їх надання.

Соціальні пільги як правовий засіб соціального захисту.

Поняття та види медичної допомоги. Порядок забезпечення населення лікарськими засобами. Порядок забезпечення населення медико-технічними засобами реабілітації.

ПЛАН ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Тема 1. Загальні положення соціального права - 2 год.

1. Поняття та структура соціального захисту в Україні.
2. Соціальні ризики: поняття, класифікація та нормативне закріплення
3. Організаційно-правові форми та види соціального захисту в Україні.
4. Поняття та правова природа соціального права.
5. Предмет та метод соціального права.
6. Система соціального права.
7. Поняття та класифікація джерел соціального права.
8. Поняття та види принципів соціального права.
9. Державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії.

Основні положення теми та методичні рекомендації

1.1. У сучасних умовах у правовій науці точиться дискусія щодо співвідношення понять «соціальний захист» і «соціальне забезпечення».

Визначаючи поняття «соціальне забезпечення», науковці в основу відповідних дефініцій покладають різні критерії: коло суб'єктів, що здійснюють забезпечення; види забезпечення; правові підстави соціального забезпечення; функції забезпечення; джерела забезпечення і т.д.

Не дивлячись на відмінності у підходах до визначення поняття соціального забезпечення, більшість вчених погоджуються, що його властивостями є:

- «гарантування державою;
- здійснення після настання несприятливих наслідків соціальних ризиків;

- здійснення шляхом надання визначених законом конкретних грошових виплат, соціального обслуговування, соціальних пільг, житлових субсидій тощо;
- спрямування на забезпечення людині (сім'ї) рівня життя, не нижчого за прожитковий мінімум;
- фінансування за рахунок бюджетних коштів, коштів загальнообов'язкового державного соціального страхування».

Таким чином, «соціальне забезпечення – це комплекс юридичних, організаційних, економічних та фінансових заходів, які спрямовані на подолання або пом'якшення негативних наслідків соціальних ризиків».

Відмінними від вищеназваних ознак соціального забезпечення є ознаки соціального захисту, якими визначають:

- «гарантування державою;
- можливість отримання різних видів соціального захисту, спрямованих на попередження соціальних ризиків, а у разі їх настання – подолання або пом'якшення їх несприятливих наслідків, адаптації особи до нових умов життєдіяльності;
- здійснення з метою забезпечення кожному достойного життєвого рівня;
- фінансування за рахунок усіх не заборонених законом джерел».

Таким чином, «соціальний захист – це комплекс юридичних, організаційних, економічних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення відповідних категорій осіб матеріальними благами та/або нематеріальними заходами для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності».

В Україні створена дворівнева система соціального захисту: державний та недержавний соціальний захист.

Державний соціальний захист забезпечується функціонуванням загальної системи соціального захисту, що включає в себе дві організаційно-

правові форми: загальнообов'язкове державне соціальне страхування та державну соціальну допомогу; спеціального соціального захисту; додаткового соціального захисту.

Недержавний соціальний захист реалізується в рамках пенсійного забезпечення і соціального обслуговування.

1.2. Соціальні ризики є однією з основних категорій соціального права. Наявність несприятливих наслідків конкретних життєвих обставин, які виникли у процесі життєдіяльності людини, є необхідною умовою виникнення галузевих відносин та надання особам, які зазнали їх впливу, відповідної підтримки.

Соціальним ризиком є «закріплена у нормативно-правових актах складна юридично-значима обставина, при настанні якої людина (сім'я) втрачає повністю або частково засоби для існування, змушена здійснювати додаткові затрати на їх подолання або втрачає свій соціальний статус та у зв'язку з цим потребує допомоги з боку державних, недержавних органів, інших суб'єктів».

Соціальні ризики як категорія соціального права характеризуються такими ознаками: «вірогідністю настання; суспільним характером, що проявляється у їх масовості; закріпленням у нормативно-правових актах; неможливістю особи (сім'ї) з об'єктивних причин самотійно подолати їх негативні наслідки; правовою природою наслідків; об'єктивним характером наслідків соціальних ризиків, які настають незалежно від волі особи».

Важливе значення у соціальному праві як навчальній дисципліні має класифікація соціальних ризиків, яка може бути проведена на підставі низки критеріїв, серед яких: правова природа наслідків соціальних ризиків, організаційно-правова форма соціального захисту, сфера поширеності, способи державного забезпечення тощо.

1.3. Організаційно-правова форма соціального захисту – це «сукупність юридичних, фінансових, організаційних заходів, спрямованих на акумуляцію коштів з наступним їх розподілом серед населення для попередження,

ліквідації або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, на основі принципу соціальної справедливості».

Критеріями виокремлення організаційно-правових форм соціального захисту є: «1) коло осіб, які підлягають захисту; 2) способи акумуляції грошових коштів, за рахунок яких здійснюється соціальний захист; 3) види та розміри забезпечення, а також умови його надання; 4) система органів, що здійснює соціальний захист населення».

Серед науковців досі немає єдності щодо виокремлення видів організаційно-правових форм соціального захисту населення.

Більшість науковців серед організаційно-правових форм соціального захисту населення виділяє загальнообов'язкове державне соціальне страхування; державну соціальну допомогу; спеціальний соціальний захист; додатковий соціальний захист і недержавне соціальне забезпечення.

У рамках певної організаційно-правової форми соціального захисту здійснюється надання матеріальних благ та/або соціальних послуг, які направлені на подолання несприятливих наслідків різних соціальних ризиків, їх профілактику. Ці заходи охоплюються родовим поняттям «вид соціального захисту».

Формулювання переліку видів соціального захисту залежить від тлумачення вченим нормативно-правових актів, рівня узагальнення та конкретизації понять і дефініцій.

Тож, незалежно від того, через яку організаційно-правову форму здійснюється соціальний захист, він поділяється на такі види: грошові виплати; натуральна допомога; пільги; субсидії; медична допомога; лікарські засоби; інші вироби медичного призначення, технічні засоби реабілітації, технічні засоби пересування; соціальне обслуговування.

1.4. Сучасний етап розвитку системи соціального захисту характеризується активізацією процесу правового регулювання суспільних відносин, що виникають. Результатом цього процесу є інтенсивне формування нових інститутів, які відбивають особливості правової

регламентації у зазначеній сфері. Широта охоплення правовим регулюванням свідчить про те, що воно виходить за межі галузі права соціального забезпечення.

Аналіз сучасних наукових джерел приводить до висновку, що зарубіжні та вітчизняні дослідники розуміють соціальне право у таких значеннях:

- як самостійну галузь права,
- як комплексну галузь права,
- як певну правову спільність.

1.5. Соціальне право, як і будь-яка інша галузь права, має власний предмет правового регулювання. Коло суспільних відносин, що врегульовано ним, окреслено сферою «соціальний захист».

Предметом будь-якої галузі права є суспільні відносини, які за своєю природою можуть піддаватися нормативно-організаційному впливу.

Визначаючи предмет правового регулювання соціального права, варто говорити про два основні блоки суспільних відносин.

У предмет соціального права як комплексної галузі права включаються насамперед ті суспільні відносини, які становлять предмет права соціального забезпечення як галузі права: матеріальні, процедурні та процесуальні.

Так, до матеріальних норм прийнято відносити ті правові норми, які безпосередньо регулюють різні соціальні сфери, формуючи позитивну поведінку учасників їх відносин.

Групу процедурно-процесуальних відносин у предметі соціального права утворюють дві самостійні підгрупи:

1) відносини щодо встановлення юридичних фактів, наявність яких необхідна для динаміки матеріальних відносин (факт інвалідності, факт визнання громадянина безвісно відсутнім тощо);

2) відносини, пов'язані зі зверненням громадянина з метою отримання певного виду соціального захисту, та з прийняттям компетентним органом

рішення про застосування правової норми (призначення пенсії, допомоги; надання пільг тощо).

Другу групу суспільних відносин, що становлять предмет соціального права, становлять суспільні відносини, пов'язані із соціальним захистом працездатних громадян, які опинилися у складній життєвій ситуації.

Таким чином, предмет соціального права – це комплекс суспільних відносин матеріального та процедурного характеру, пов'язаних з реалізацією громадянами соціальних прав та наданням їм матеріальних благ з метою попередження або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, а також для збереження прийняттого рівня їхнього матеріального та соціального благополуччя.

Метод соціального права – це сукупність прийомів та способів правового регулювання суспільних відносин у сфері соціального захисту громадян, специфіка яких об'єктивно обумовлена розподільчим характером цих відносин. Ця сукупність охоплює як загальноправові та міжгалузеві прийоми регулювання, так і прийоми, специфічні для цієї галузі.

До ознак методу соціального права можна зарахувати такі: імперативно-диспозитивне регулювання; поєднання централізованого регулювання з регіональним та локальним; обумовленість динаміки правовідносин специфічними юридичними фактами; відносна автономність суб'єктів по відношенню один до одного; адміністративний та судовий порядок захисту порушених соціальних прав громадян.

1.6. Соціальне право як нова комплексна галузь права має і свою систему.

Система (ціле, складене з елементів; з'єднання) – сукупність елементів, що у відносинах і зв'язках одне з одним утворює певну цілісність, єдність.

Система соціального права – це система взаємопов'язаних, розподілених відповідно до науково обґрунтованої класифікації за відповідними інститутами норм про соціальний захист громадян, які регулюють відповідну сферу суспільних відносин.

Систему соціального права як комплексної галузі права складають загальна, особлива і спеціальна частини. До загальної частини входять такі інститути:

- поняття соціального захисту громадян, його організаційно-правові форми та види;
- розвиток конституційних засад та законодавчого закріплення права громадян на соціальний захист;
- поняття соціального права як галузі права;
- предмет, методи соціального права як галузі права;
- система соціального права;
- джерела соціального права як галузі права;
- принципи соціального права;
- суб'єкти соціального права;
- правовідносини у сфері соціального захисту;
- підстави виникнення правовідносин у сфері соціального захисту;
- гарантії здійснення громадянами права на соціальний захист.

У особливу частину соціального права як галузі права входять такі інститути:

- право громадян на соціальний захист та конституційні гарантії його здійснення;
- правові форми та види соціального захисту громадян у сфері охорони здоров'я;
- правові форми та види соціального захисту громадян у сфері освіти;
- правові форми та види соціального захисту громадян у сфері природокористування та охорони навколишнього середовища;
- правові форми та види соціального захисту громадян у житловій сфері;
- правові форми та види соціального захисту сім'ї, материнства, батьківства та дитинства.

У спеціальній частині соціального права вивчаються особливості соціального захисту громадян у зарубіжних країнах.

1.7. Джерела соціального права – це нормативно-правові акти, як зовнішня форма правотворчої діяльності компетентних державних та уповноважених органів, інших суб'єктів, для врегулювання галузевих суспільних відносин.

Джерела соціального права класифікуються за різними підставами. Залежно від цілеспрямованості, нормативно-правові акти, що є джерелами соціального права, можна класифікувати за низкою ознак: залежно від юридичної природи норм, що містяться в актах; за їх дією в часі; за дією в просторі; за суб'єктами ухвалення тощо.

Особливостями джерел соціального права є:

1) поєднання декількох рівнів правового регулювання: централізованого, місцевого та локального, що є однією із головних особливостей методу соціального права;

2) приймаються до уваги положення аналогічних правових актів інших країн для узгодження соціального законодавства, враховуються особливості правового регулювання відносин із соціального захисту в країнах ЄС. Ця тенденція свідчить про приведення сфери соціального захисту населення у відповідність до міжнародно-правових стандартів;

3) на відміну від більшості галузей права в соціальному праві галузевої кодифікації законодавства не проведено, хоча певні передумови для цього вже існують;

4) множинність;

5) серед джерел соціального права особливе місце належить актам Міністерства соціальної політики України;

6) значна міра диференціації правового регулювання;

7) комплексність.

1.8. Під принципами права розуміють вихідні та основні засади, які закріплені у законодавстві або витікають з його загального змісту і визначають сутність та соціальну обумовленість права.

Існує кілька властивостей принципів права:

- наявність основоположного характеру;
- відображення політичної, економічної, ідеологічної та моральної сторін суспільного життя;
- відображення основного змісту нормативно-правових актів та юридично значущої поведінки;
- системність;
- стійкість;
- фіксація у законодавстві або їх виведення з загального змісту положень галузевих нормативно-правових актів;
- відображення своєрідності, іншими словами, природи, сутності, специфіки правової системи;
- наявність самостійного регулятивного значення, оскільки принципи права є керівними засадами для будь-якої юридично значущої діяльності.

Існує кілька видів принципів права: загальні (загально-правові) принципи; галузеві принципи; міжгалузеві принципи.

Таким чином, принципи соціального права можна визначити як ідеї виражені у фундаментальних правових поняттях, що відображають існуючий рівень уявлень про соціальне право, детермінують юридичну діяльність і застосовуються у ході її здійснення.

1.9. У національному законодавстві закріплене легальне визначення поняття «державні соціальні стандарти», якими є «встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій» (ст. 1 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»).

Таким чином, соціальні стандарти можна визначити як еталони, що мають характеризувати доступ до соціальних благ в межах того чи іншого соціуму.

Класифікацію державних соціальних стандартів можна провести за різними критеріями.

У Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» не надається класифікація державних соціальних стандартів, а лише встановлюються сфери їх застосування.

Водночас згідно із Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» можна виділити види соціальних нормативів. Так, «за характером задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи споживання - розміри споживання в натуральному виразі за певний проміжок часу (за рік, за місяць, за день) продуктів харчування, непродовольчих товарів поточного споживання та деяких видів послуг;

нормативи забезпечення - визначена кількість наявних в особистому споживанні предметів довгострокового користування, а також забезпечення певної території мережею закладів охорони здоров'я, освіти, підприємств, установ, організацій соціально-культурного, побутового, транспортного обслуговування та житлово-комунальних послуг;

нормативи доходу - розмір особистого доходу громадянина або сім'ї, який гарантує їм достатній рівень задоволення потреб, що обраховується на основі визначення вартісної величини набору нормативів споживання та забезпечення.

За рівнем задоволення соціальних потреб соціальні нормативи поділяються на:

нормативи раціонального споживання - рівень, що гарантує оптимальне задоволення потреб;

нормативи мінімального споживання - соціально прийнятний рівень споживання продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг виходячи з соціальних або фізіологічних потреб;

статистичні нормативи - нормативи, що визначаються на основі показників фактичного споживання або забезпеченості для всього населення чи його окремих соціально-демографічних груп».

Базовим державним соціальним стандартом в Україні є прожитковий мінімум.

Законом України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року закріплено, що прожитковим мінімумом є «вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та мінімального набору послуг, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості».

Аналогічне визначення цього поняття міститься і в Законі України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії».

Статтею 2 Закону України «Про прожитковий мінімум» закріплено, що «прожитковий мінімум застосовується для:

- загальної оцінки рівня життя в Україні, що є основою для реалізації соціальної політики та розроблення окремих державних соціальних програм;
- встановлення розмірів мінімальної заробітної плати та мінімальної пенсії за віком, визначення розмірів соціальної допомоги, допомоги сім'ям з дітьми, допомоги по безробіттю, а також стипендій та інших соціальних виплат виходячи з вимог Конституції України та законів України;
- визначення права на призначення соціальної допомоги;
- визначення державних соціальних гарантій і стандартів обслуговування та забезпечення в галузях охорони здоров'я, освіти, соціального обслуговування та інших;

- встановлення величини неоподаткованого мінімуму доходів громадян;

- формування Державного бюджету України та місцевих бюджетів».

Правовою основою для встановлення та затвердження прожиткового мінімуму є положення таких нормативно-правових актах, як:

1) Конституція України;

2) Закон України «Про прожитковий мінімум» від 15 липня 1999 року;

3) Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 5 жовтня 2000 року;

4) Закон України про Державний бюджет України на відповідний календарний рік;

5) постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» від 11 жовтня 2016 року № 780;

6) постанова Кабінету Міністрів України «Про науково-громадську експертизу набору продуктів харчування, непродовольчих товарів і набору послуг для встановлення прожиткового мінімуму» від 24 вересня 1999 року № 1767;

7) Методика визначення прожиткового мінімуму, затверджена наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, Державної служби статистики України від 3 лютого 2017 року № 178/147/31.

В Україні прожитковий мінімум визначається нормативним методом, який полягає в установленні вартісної величини прожиткового мінімуму через мінімальний споживчий кошик, що розраховується на місяць на одну особу. Він визначається диференційовано залежно від соціальної та демографічної групи особи: 1) для дітей віком до 6 років; 2) для дітей віком від 6 до 18 років; 3) для працездатних осіб; 4) для осіб, які втратили

працездатність. Такий поділ зумовлений особливостями людського організму, у його потребах в залежності від віку, стану, активності.

Прожитковий мінімум встановлюється Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України.

Законом України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» закріплено визначення поняття державні соціальні гарантії, відповідно до якого, це «встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, встановлені законами пільги, розміри інших видів соціальних виплат, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами, які забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму».

Державні соціальні гарантії поділяються на два види:

а) основні державні соціальні гарантії (ст. 17 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»);

б) інші державні соціальні гарантії (ст. 18 Закону України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії»).

Теми наукових повідомлень і рефератів

1. Соціальне право ЄС.
2. Соціальне право, соціальна політика та соціальна держава: співвідношення понять.
3. Співвідношення соціального права та соціального законодавства.
4. Концепції соціального права окремих зарубіжних країн.
5. Акти соціального діалогу як джерела соціального права.
6. Місце локального регулювання відносин соціального захисту у системі джерел соціального права.
7. Принцип соціальної справедливості у соціальному праві.
8. Застосування прожиткового мінімуму для визначення розміру заробітної плати окремих категорій працівників (судді, прокурори, державні службовці тощо).

9. Соціальний моніторинг: правові питання.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть проект розділу колективного договору «Соціальний захист працівників».

2. Пройдіть тестування:

1. Соціальний захист – це:

а) комплекс юридичних, організаційних, економічних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення відповідних категорій осіб матеріальними благами та/або нематеріальними заходами для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності;

б) комплекс юридичних, організаційних, економічних та фінансових заходів, спрямованих на забезпечення незапрацездатного населення матеріальними благами та/або нематеріальними заходами для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності;

в) діяльність державних органів щодо забезпечення осіб, які цього потребують, матеріальними благами та/або нематеріальними заходами для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності;

г) усі визначення є правильними.

2. Метою соціального захисту є:

а) надання кожному членові суспільства, незалежно від соціального походження, національної або расової належності, можливості вільно розвиватися, реалізувати свої здібності;

б) підтримання стабільності в суспільстві;

в) попередження соціальної напруженості, яка виникає у зв'язку з майновою, расовою, культурною, соціальною нерівністю, знаходить вияв у страйках, актах громадянської непокорі, сутичках між окремими групами населення;

г) усі відповіді правильні.

3. Соціальне право – це:

- а) система правових норм, встановлених державою, що регулюють порядок надання державної соціальної допомоги;
- б) система правових норм, що регулюють соціальне страхування, пенсійні та деякі інші відносини щодо забезпечення громадян у разі непрацездатності;
- в) система правових норм, встановлених державою, що регулюють відносини щодо забезпечення громадян, які зазнали соціального ризику;
- г) система правових норм, які регулюють широкий комплекс суспільних відносин у сфері соціального захисту громадян.

4. Право осіб на соціальний захист закріплено в Конституції України у наступних статтях:

- а) 2; 112;
- б) 46; 92;
- в) 15; 86;
- г) 1; 100.

5. Грошові виплати як вид соціального захисту здійснюються у наступних формах:

- а) аванс;
- б) допомога;
- в) заробітна плата;
- г) доплата за вислугу років.

6. Від тривалості страхового стажу залежить:

- а) розмір допомоги особам з інвалідністю з дитинства;
- б) розмір допомоги по тимчасовій непрацездатності;
- в) розмір допомоги по вагітності та пологам, що надається жінкам із числа військовослужбовців;
- г) розмір внесків до фонду соціального страхування.

7. Назвіть групи суспільних відносин, які входять до предмета соціального права:

- а) майнові та немайнові;
- б) матеріальні, процедурні, процесуальні;
- в) пенсійні, з забезпечення державними допомогоюми, з соціального обслуговування;
- г) відносини, що становлять власне предмет права соціального забезпечення, відносини, пов'язані із соціальним захистом громадян.

8. Об'єктом матеріальних правовідносин у сфері соціального захисту є:

- а) рішення державних органів про призначення конкретного виду соціального захисту;
- б) конкретний вид соціального захисту (благо);
- в) рішення суду;
- г) рішення компетентного суб'єкта про встановлення факту, що має юридичне значення для соціального захисту.

9. Система соціального права визначена в:

- а) Конституції України;
- б) Основах законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування;
- в) Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права;
- г) це питання законодавством не врегульоване.

10. До загальної частини соціального права належать норми, які визначають:

- а) умови надання пенсій;
- б) порядок виплати пенсій;
- в) предмет і метод соціального права;
- г) види допомог та порядок їх призначення.

Нормативно-правові акти та спеціальна література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217

А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. *Офіційний вісник України*. 2008. №93. Ст. 3103.

3. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. №2.

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права від 16 грудня 1966 року. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2002. №2.

5. Конвенція МОП № 102 про мінімальні норми соціального забезпечення від 28 червня 1952 року. *Офіційний вісник України*. 2016. № 28 / № 99, 19.12.2017 / Ст. 1100.

6. Конвенція МОП №117 про основні цілі та норми соціальної політики від 22 червня 1962 року. *Офіційний вісник України*. 2015. №80. Ст. 2660.

7. Конвенція МОП №118 про рівноправність громадян країни та іноземців і осіб без громадянства у галузі соціального забезпечення від 28 червня 1962 року. *Конвенции и рекомендации МОТ*. Женева. 1991.

8. Конвенція МОП №121 про допомоги у випадках виробничого травматизму від 8 липня 1967 року. *Міжнародне законодавство про охорону праці. Конвенції та рекомендації МОП*. Київ, 1997.

9. Конвенція МОП №128 про допомоги по інвалідності, по старості і у зв'язку з втратою годувальника від 29 червня 1967 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965-1999*. Том II. Міжнародне бюро праці, Женева.

10. Конвенція МОП №130 про медичну допомогу та допомоги у випадку хвороби від 27 травня 1969 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965 – 1999*. Т.І. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999.

11. Конвенція МОП №156 про рівне ставлення й рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящих із сімейними обов'язками від 23 червня 1981 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965-1999*. Т.І. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999.

12. Конвенція МОП №157 про встановлення міжнародної системи збереження

прав у галузі соціального забезпечення від 21 червня 1982 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці. 1965 – 1999*. Т.І. Женева: Міжнародне бюро праці, 1999.

13. Конвенція МОП №168 про сприяння зайнятості та захист від безробіття від 21 червня 1988 року. *Конвенції та рекомендації, ухвалені Міжнародною організацією праці 1965-1999*. Том II. Міжнародне бюро праці, Женева.

14. Європейська соціальна хартія від 16 жовтня 1961 року. *СССР и международное сотрудничество в области прав человека. Документы и материалы*. Х., «Международные отношения», 1989.

15. Європейська соціальна хартія (переглянута) від 3 травня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. №51. Ст. 2096.

16. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Офіційний вісник України*. 2006. №32. Ст. 2371.

17. Європейський кодекс соціального забезпечення від 16 квітня 1964 року. *Збірка договорів Ради Європи*. Київ: Парламентське видавництво, 2000.

18. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1971. Додаток до № 50. Ст. 375

19. Житловий кодекс України від 30 червня 1983 року № 5464-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1983. Додаток до № 28. Ст. 573

20. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13-14, № 15-16, № 17. Ст. 112

21. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546

22. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини від 4 листопада 1950 року, першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 476/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22-23. Ст. 197.

23. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці про мінімальні норми соціального забезпечення № 102: Закон України від 16 березня

- 2016 року № 1024-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 16. Ст. 161.
24. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року №1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 49-51. Ст. 376.
25. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року №1057-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №47-48. Ст. 372.
26. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закону України від 23 вересня 1999 року №1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. №46-47. Ст. 403.
27. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 02 березня 2000 року № 1533-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 22. Ст. 171
28. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року №5067-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. №24. Ст. 243.
29. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року №2671-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. №34.
30. Генеральна угода про регулювання основних принципів і норм реалізації соціально-економічної політики і трудових відносин в Україні на 2019-2021 роки від 14 травня 2019 року. *Урядовий кур'єр* від 14 вересня 2016 року. №172.
31. Бардакова С.М., Ховрак І.В. Прожитковий мінімум як ключовий соціальний норматив. *Проблеми формування та розвитку інноваційної інфраструктури: європейський вектор – нові виклики та можливості*: тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. (м. Львів, 14–16 травня 2015 р.). Львів, 2015. С. 38-39.
32. Болотіна Н.Б. Право соціального захисту України: навч. посіб. К.: Знання, 2008. 663 с.

- 33.Бориченко К.В. Поняття та ознаки додаткового соціального захисту як організаційно-правової форми соціального захисту. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матеріали VI Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 4 квітня 2015 р.): у 2 т. Т. 2 / уклад.: В.Р. Кравчук, М.П. Прачук, О.П. Олександрук; за заг. ред. Г.І. Чанишевої. Одеса: Юридична література, 2015. С. 22-26.
- 34.Borychenko K., Hudz A., Koval V., Golubkova I., Mazur A. European standards for social protection of internally displaced persons. *DILEMAS CONTEMPORANEOS-EDUCACION POLITICA Y VALORES*. 2019. Том 7. Спеціальний випуск: SI. Номер статті: 88.
- 35.Бориченко Е.В. Европейские стандарты права на социальную защиту: теоретико-правовой аспект. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 3 (37). С. 107-110.
- 36.Бориченко К.В. Поняття та види міжнародних стандартів права на соціальний захист. *Evropský politický a právní diskurz*. 2019. № 2. С. 13-20.
- 37.Бориченко К.В. Стандарти права на соціальний захист у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 20 жовтня 2017 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2017. С. 52-55.
- 38.Вітер В.П. Прожитковий мінімум у системі вимірів рівня життя населення України. *Україна: аспекти праці*. 2010. № 1. С. 26-36.
- 39.Гудзь А.О. Система соціального захисту України та місце у ній недержавного соціального забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2019. № 40. С. 106-109.
- 40.Гудзь А.О. Недержавне соціальне забезпечення як окрема форма соціального захисту населення в Україні. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 78-82.
- 41.Костюк В.Л. Європейські соціальні стандарти в контексті сучасної моделі джерел права соціального забезпечення: науково-теоретичний аспект.

Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки. 2018. Том 1. С. 68-73.

42.Краснов Є.В. Ратифікація конвенції міжнародної організації праці № 102 як вектор вдосконалення системи соціального забезпечення України на шляху до євроінтеграції. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2016. №2. С. 144-147.

43.Кривцова М.С. Система державних соціальних стандартів та гарантій в Україні: вплив на доходи населення та шляхи вдосконалення. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету.* 2016. № 6. С. 108-131.

44.Лавріненко О. Поняття «соціальний захист» і «соціальне забезпечення»: їх зміст, співвідношення та правове значення. *Правничий часопис Донецького університету.* 2005. № 1. С. 9-17.

45.Малюга Л.Ю. Європейські соціальні стандарти: сучасний стан та шляхи імплементації у соціальне законодавство України. *Журнал східноєвропейського права.* 2018. №48. С. 70-76.

46.Мартин Эллен. Социальное обеспечение в Великобритании и во Франции. *Свободная мысль XXI.* 2005. №8. С.95-109.

47.Медвідь А.О. Поняття права на соціальне забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція».* 2016. № 21. С. 92-94.

48.Медвідь А.О. Характеристика права людини на соціальне забезпечення: зміст, обсяг і межі. *Держава та регіони. Серія «Право».* 2016. № 3(53). С. 39-42.

49.Новосільська Т.В. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт. *Вісник соціально-економічних досліджень.* 2013. № 3(2). С. 175-181.

50.Право соціального забезпечення в Україні: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / за ред. П.Д. Пилипенко. 3-тє вид., переробл. і доповн. К.: Ін Юре, 2010. 504 с.

- 51.Право соціального забезпечення України: навч. посібник (з урахуванням новел пенсійної реформи) / за ред. П.Д. Пилипенка. 3-тє вид., змін. і доповн. К.: Істина, 2012. 232 с.
- 52.Прилипко С.М. До питання визначення організаційно-правових форм і видів соціального забезпечення. *Правова держава: Щорічник наукових праць*. 2006. Вип. 17. С. 242-249.
- 53.Сирота И.М. Все о пенсиях, пособиях, социальной защите граждан Украины: Науч.-практ. комментарий и сб. нормативных актов. Х.: Одиссей, 2006.
- 54.Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. Вид. восьме. Х.: «Одіссей», 2010. 408 с.
- 55.Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Загальна частина: навчальний посібник. Чернігів: ПАТ «ПВК» «Десна», 2016. 692 с.
- 56.Тарасенко В.С. Правові стимули підвищення народжуваності в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 32. С. 67-70.
- 57.Тарасенко В.С. Споживчий кошик: реалії та перспективи. *Правове забезпечення соціальної сфери*: зб. матер. IV Міжнар. наук. конф. студ., аспірт. та молод. вчених / за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2013. С. 430–433.
- 58.Тарасенко В.С. Деякі особливості визначення прожиткового мінімуму для дітей. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*. 2015. Випуск 5. Т.2. С. 63-66.
- 59.Тарасенко В.С. Проблеми формування та затвердження «споживчого кошику». *Розвиток трудового права і права соціального забезпечення: теорія і практика* : тези доп. та наук. повідомл. учасників VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 05 жовт. 2018 р.) / за ред. О. М. Ярошенка. Харків : ФОП Панов А.Н, 2018. С. 440-443.
- 60.Тарасенко В.С. Реформа прожиткового мінімуму в Україні. *Правова позиція*. 2019. №4(25). С.19-23.

61. Тищенко О.В. Державні соціальні стандарти та гарантії як основа соціального забезпечення в Україні. *Юридичний вісник*. 2013. № 4 (29). С. 99-104.
62. Чанишева Г.І. Соціальна політика: поняття, цілі, правове забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 80-85.
63. Чанишева Г.І. Малозабезпеченість. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С. 342-347.
64. Чанишева Г.І. Державні та соціальні стандарти відпочинку та оздоровлення дітей. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С. 125-127.
65. Чутчева О.Г. Щодо визначення соціальних стандартів: проблеми теорії та практики. *Держава і право*. Зб. наукових праць. Випуск 48. 2010. С.339-344.

Тема 2. Право на соціальний захист та механізм його забезпечення
- 2 год.

1. Поняття та зміст права на соціальний захист.
2. Суб'єкти права на соціальний захист.
3. Поняття і структура механізму забезпечення права на соціальний захист.
4. Загальна характеристика механізму утвердження права на соціальний захист.
5. Механізм реалізації та механізм здійснення права на соціальний захист: співвідношення понять.
6. Механізм охорони права на соціальний захист.
7. Форми, способи та засоби захисту права на соціальний захист.

Основні положення теми та методичні рекомендації

2.1. Право на соціальний захист це «закріплена нормативно-правовими актами (міжнародними та національними) міра можливої поведінки особи, спрямована на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації людини до нових умов життєдіяльності шляхом реалізації обов'язків соціально зобов'язаними суб'єктами всіх форм власності та господарювання».

Право на соціальний захист є основним, соціальним, майновим, регулятивним, індивідуальним правом людини, що реалізується на основі поєднання публічно- й приватноправового регулювання шляхом виконання уповноваженими суб'єктами позитивних зобов'язань з метою задоволення інтересу людини щодо отримання конкретних видів соціального захисту для попередження, подолання чи пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації до нових умов життєдіяльності. Лише у випадку наділення правом на соціальний захист сім'ї воно набуває ознак колективного суб'єктивного права, при цьому інші характерні риси досліджуваного права не змінюються.

Визначальною особливістю права на соціальний захист є його комплексність, що полягає у реалізації цього права у процесі здійснення менш об'ємних за змістом прав щодо забезпечення конкретними видами соціального захисту: грошовими виплатами, соціальними послугами, соціальними пільгами, натуральною допомогою, медичною допомогою, лікарськими препаратами та виробами медичного призначення, житловими субсидіями.

Право на соціальний захист є неоднорідним за своєю структурою – складається із системи нормативно визначених правомочностей: права на

свої дії (право-поведінка), права на чужі дії (право-вимога) та права на захист (право-претензія).

2.2. Як зауважує Н.Б. Болотіна, «суб'єкти права на соціальний захист – це фізичні особи (громадяни України, іноземці, особи без громадянства), які згідно з Конституцією та законодавством України мають право на соціальний захист. Суб'єкти права на соціальний захист – потенційні учасники відповідних галузевих відносин. Вони можуть реалізувати своє право за умови настання певних юридичних фактів».

Суб'єкт, наділений правом на соціальний захист, – це правосуб'єктна відповідно до норм соціального права особа, яка перебуває у правовому зв'язку та може взаємодіяти із соціально зобов'язаним суб'єктом з метою реалізації набутого права на соціальний захист.

Упродовж тривалого періоду галузева теорія правосуб'єктності для обґрунтування фізичної особи як суб'єкта права, а також для з'ясування сутності правосуб'єктності послуговується концепцією спеціальної правоздатності. Наявність спеціальної правоздатності автори обґрунтовують різноманітністю суб'єктів, термінів виникнення і змісту правовідносин.

Проте правоздатність пов'язана лише з фактом народження особи та є однаковою властивістю для усіх фізичних осіб, незалежно від галузевої приналежності правовідносин. Наявність загальнообов'язкової державної пенсійної системи (чи недержавної) не може бути умовою виникнення (чи невиникнення) правоздатності у особи; вона не може складатись зі змінних та незмінних елементів; не залежить від настання соціального ризику чи організаційно-правової форми соціального забезпечення.

Отже, для всіх фізичних осіб (суб'єктів права на соціальний захист) правоздатність завжди є загальною й однаковою за змістом та обсягом.

Іншою, не менш важливою складовою правосуб'єктності є дієздатність.

У наукових розвідках з теорії права дієздатність характеризують як здатність суб'єкта своїми діями набувати та здійснювати права і самостійно

виконувати обов'язки, яка визначена у нормах соціального права, залежить від галузевої належності правовідносин та диференціюється залежно від соціально-правових характеристик людини як суб'єкта суспільного життя.

Дієздатністю фізичної особи, наділеної правом на соціальний захист, є її здатність самотійно або через законного, договірного чи уповноваженого представника набувати і здійснювати суб'єктивні права та обов'язки у правовідносинах соціального захисту.

Важливим питанням є момент виникнення дієздатності суб'єктів права на соціальний захист, який пов'язується із виникненням права на відповідний вид соціального захисту. Такий підхід, видається правильним, зважаючи на те, що галузева доктрина пов'язує виникнення у особи права на певний вид соціального захисту з моментом впливу на неї соціального ризику конкретного виду.

Правом на соціальний захист наділена також сім'я.

Сім'я набуває статусу соціально-правоможного суб'єкта у випадку, якщо: 1) соціальна потреба, яка виникає внаслідок впливу на неї (сім'ю) соціального ризику, є спільною, а відтак недоцільно здійснювати соціальний захист щодо кожного її члена окремо; 2) соціального ризику зазнав один із членів сім'ї, однак його наслідки є вагомими для всієї сім'ї та породжують спільну соціальну потребу. Правоздатною у сфері соціального захисту сім'я є з моменту реєстрації факту її утворення (шляхом укладення шлюбу, усиновлення тощо). Галузева дієздатність сім'ї виникає з моменту настання обставини соціального ризику, яка зумовлює реалізацію права на соціальний захист.

2.3. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист має комплексний характер, який проявляється у взаємозалежності та взаємоузгодженості, системності його елементів, та реалізується за допомогою різних заходів та засобів, які здійснюються з метою забезпечення якості та ефективності нормативно-правових актів, що визначають зміст права на соціальний захист і безпосередньо закріплюють механізми його

реалізації, охорони та захисту, а також задоволення інтересу управомоченої особи щодо отримання конкретних видів соціального захисту для попередження, подолання та/або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків, адаптації людини до нових умов життєдіяльності.

Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист складається з механізму утвердження, механізму реалізації, механізму охорони та механізму захисту права на соціальний захист.

2.4. Механізм утвердження найбільшим чином впливає на забезпечення права людини на соціальний захист, оскільки відповідні норми права, у першу чергу, приймаються з метою регулювання соціально-забезпечувальних, процедурних та процесуальних відносин у сфері соціального захисту. З цієї точки зору, вони повинні здійснювати виключно позитивний вплив на забезпечення права людини на соціальний захист і бути нічим іншим, як вимогою правомірної реалізації правових приписів.

Варто зазначити, що механізм утвердження права на соціальний захист має свою галузеву своєрідність, що пов'язана з можливістю упорядкування відповідних суспільних відносин положеннями актів органів місцевого самоврядування, колективних договорів, колективних угод, трудових договорів, індивідуальних договірних актів (пенсійних контрактів, договорів добровільного медичного страхування, договорів про надання соціальних послуг) тощо, сфера застосування яких постійно зростає. З огляду на це механізм утвердження досліджуваного права потребує нового осмислення в межах науки соціального права з метою регламентування галузевих відносин виходячи з необхідності задоволення, у першу чергу, індивідуального, а не публічного інтересу, але зі збереженням мінімальних державних гарантій у сфері соціального захисту населення.

Крім того, удосконалення галузевого механізму утвердження права на соціальний захист повинно здійснюватися, зокрема, удосконаленням законодавства, шляхом забезпечення: найвищого ступеню відповідності правових норм суспільним відносинам, інтересам та потребам суспільства;

повноти регулювання суспільних відносин; ясності, чіткості, доступності правових приписів; відсутності протиріч норм права і норм моралі; законності нормативно-правових актів, тобто їх відповідності Конституції України, вищестоящим нормативно-правовим актам; відсутності правових колізій; систематизації законодавства.

2.5. Закріплення того чи іншого суб'єктивного права в законодавстві повинно, у першу чергу, означати існування реальної можливості індивіда вільно користуватися визначеним благом у межах та порядку, визначених законом. Тобто існування належного механізму реалізації права на соціальний захист.

Ознаками механізму реалізації права на соціальний захист є:

- попереднє нормативне закріплення в юридичних нормах, а також наступне правове закріплення в актах реалізації права, правозастосовних актах;
- забезпеченість можливостей поведінки людей гарантіями, у тому числі юридичними;
- застосування спеціальних юридичних процедур у процесі реалізації права;
- наявність додаткових елементів, таких як правосвідомість, рівень правової культури.

Під механізмом здійснення права на соціальний захист варто розуміти гарантовану юридично нормативну та предметну діяльність уповноваженої особи (людини, яка зазнала реальної загрози настання або безпосередньо несприятливих наслідків соціальних ризиків), що здійснюється у визначених законом формах та виражається у використанні та виконанні нею правових приписів з метою досягнення, збереження та підвищення її життєвого рівня.

2.6. Під охороною прав людини варто розуміти «заходи, що здійснюються уповноваженими на те суб'єктами, спрямовані на попередження порушень прав та свобод особи, усунення і попередження

причин, що їх породжують, сприяння здійсненню цих прав та свобод у житті громадян».

С.Г. Березовська зазначає, «що у будь-якому випадку охорона прав людини спрямована на попередження їх порушень, у тому числі шляхом усунення причин, що сприяють таким порушенням».

Таким чином, саме недопущення небажаних фактів, які можуть спричинити порушення права на соціальний захист чи стати перешкодою для його реалізації, є найважливішим призначенням механізму охорони права на соціальний захист у системі його забезпечення. Охороняючи право на соціальний захист, уповноважені суб'єкти шляхом вжиття комплексу заходів і засобів, регламентованих правом, сприяють попередженню правопорушень у сфері соціального захисту.

2.7. Формами захисту права на соціальний захист є юрисдикційна та неюрисдикційна.

Юрисдикційна форма захисту права на соціальний захист передбачає звернення людини, право якої порушене, особисто або через законного, уповноваженого, договірного представника до державних чи інших органів, уповноважених на вжиття заходів і засобів щодо відновлення чи визнання порушеного права, відшкодування збитків, завданих неправомірними діями іншого учасника соціально-забезпечувальних правовідносин.

Залежно від території, на яку поширюється компетенція органу, уповноваженого на здійснення заходів щодо відновлення чи визнання порушеного права на соціальний захист, юрисдикційна форма захисту поділяється на міжнародну та національну.

Способами захисту права на соціальний захист є «дії юрисдикційних органів, уповноваженої особи або її законного, уповноваженого, договірного представника з метою забезпечення припинення, усунення порушень права, його визнання або поновлення, задоволення інтересу щодо отримання конкретного виду соціального захисту у визначеному нормативно-правовими

актами порядку і відшкодування збитків, що спричинені порушенням суб'єктивного права людини на соціальний захист».

Способи захисту права на соціальний захист різняться залежно від того, у якій формі захисту вони застосовуються – юрисдикційній чи неюрисдикційній, на що вказує суб'єкт, який здійснює захист: спеціально уповноважений орган; людина, чиє право порушене, її уповноважений, законний чи договірний представник. З урахуванням особливостей правового статусу уповноважених суб'єктів соціально-забезпечувальних правовідносин, які наділені правом на задоволення інтересу щодо отримання комплексу матеріальних благ та/або нематеріальних заходів, для попередження, подолання або пом'якшення несприятливих наслідків соціальних ризиків шляхом реалізації обов'язків соціально зобов'язаними суб'єктами всіх форм власності і господарювання, і частіше за все не можуть оцінити значення своїх дій, у зв'язку з чим реалізують свою дієздатність за допомогою законних, уповноважених, договірних представників, способи захисту права на соціальний захист частіше за все обираються цими ж суб'єктами.

Теми наукових повідомлень і рефератів

1. Конституційні гарантії права на соціальний захист.
2. Критерії якості законодавства у сфері соціального захисту населення.
3. Перспективи удосконалення механізму здійснення права на соціальний захист.
4. Можливість відшкодування моральної шкоди, завданої порушенням права на соціальний захист.

Завдання для самостійної роботи

1. Визначте поняття «ефективний спосіб захисту права на соціальний захист» та сформулюйте його критерії.
2. Проаналізуйте ситуацію:

«Пан Микола є пенсіонером та отримує пенсію за вислугу років відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб».

З 01 січня 2021 року набула чинності ч. 3 ст. 42 Закону України «Про розвідку», відповідно до якої посадові оклади співробітників розвідувальних органів встановлюються відповідно до розмірів посадових окладів, встановлених Кабінетом Міністрів України для відповідних посад державної служби та посад інших категорій працівників у центральних органах виконавчої влади зі спеціальним статусом, посад військовослужбовців Збройних Сил України із коефіцієнтом:

для співробітників кадрового складу - 1,8;

для співробітників, які не належать до кадрового складу, - 1,4.

Керуючись вказаними нормами права пан Микола звернувся до Адміністрації ДПС України з заявою щодо підготовки «оновленої» довідки про розмір грошового забезпечення відповідних категорій військовослужбовців, на посаді, відповідній або аналогічній його останній штатній посаді.

Отримавши довідку № 11/11 від 27 січня 2022 року пан Микола 23 лютого 2022 року звернувся до ГУ ПФУ в Одеській області з заявою про перерахунок пенсії, у задоволенні якої було відмовлено.

У відповідь на звернення пана Миколи Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області 23 березня 2022 року повідомило про відсутність у нього правових підстав для проведення перерахунку пенсії за вислугу років на підставі довідки № 11/11 від 27 січня 2022 року.

Пан Микола звернувся до суду з відповідною позовною заявою 02 листопада 2022 року, у якій просив суд зобов'язати Головне управління Пенсійного фонду України в Одеській області провести перерахунок з 01 серпня 2021 року та виплачувати з урахуванням здійснених виплат пенсію за вислугу років пану Миколі на підставі довідки Адміністрації Державної прикордонної служби України від 27 січня 2022 року № 11/11 з урахуванням

розміру грошового забезпечення, враховуючи відповідні оклади за посадою, військовим (спеціальним) званням, процентну надбавку за вислугу років, щомісячні додаткові види грошового забезпечення (надбавки, доплати, підвищення) та премії».

Яке рішення має прийняти суд? З яких підстав?

А) Залишить позов без руху; поновить строк звернення до суду та відкриє провадження; задовольнить позов.

Б) Залишить позов без руху; поновить строк звернення до суду та відкриє провадження; відмовить у задоволенні позову.

В) Притягне пана Миколу до відповідальності за зловживання процесуальними правами.

Г) Залишить позов без розгляду.

3. Виходячи з наданих нижче пояснень особи, знайдіть можливі порушення її прав у сфері зайнятості та працевлаштування.

Які заходи Ви запропонуєте вжити особі, що надала пояснення, задля відновлення її порушених прав у сфері зайнятості та працевлаштування та притягнення осіб, винних у порушенні вищезазначених прав, до відповідальності?

«11 квітня 2021 року я, Логвінова О.В., прочитавши оголошення в «Авізо» (на роботу до ТОВ «ПРОГРЕС» на посаду головного бухгалтера запрошується жінка у віці до 30 років привабливої зовнішності), подала заяву про прийняття мене на роботу до ТОВ «ПРОГРЕС» на посаду головного бухгалтера за сумісництвом.

Перед співбесідою з директором ТОВ «ПРОГРЕС» мене зобов'язали за мій рахунок пройти комплексне медичне обстеження та принести медичний висновок про можливість виконання посадових обов'язків головного бухгалтера. Пізніше я дізналася, що медичний висновок був наданий для ознайомлення директору ТОВ «ПРОГРЕС».

Також мене зобов'язали принести (дослівно): ідентифікаційний код; паспорт; диплом про вищу освіту із додатком з оцінками; трудову книжку; рекомендації з останнього місця роботи (навчання).

Начальник відділу кадрів, попередньо попередивши мене, у телефонному режимі зібрав інформацію про мої професійні якості від посадових осіб підприємств, де я працювала раніше.

14 квітня 2021 року інспектор відділу кадрів провів тестування мене по тестах К. Томаса, шкал самооцінки Ч. Спілберга, методики рисункової фрустрації С. Розенцвейга.

15-16 квітня 2021 року я збирала узгодження (візи) про прийом мене на роботу в ТОВ «ПРОГРЕС» від наступних посадових осіб: заступника директора з господарської частини; заступника директора з економіки; начальника ІТ відділу, помічника директора; начальника служби безпеки підприємства.

17 квітня 2021 року я, за пропозицією Голови первинної профспілкової організації, діючої в ТОВ «ПРОГРЕС», вступила до складу даної організації й оплатила членські внески за 6 місяців.

19 квітня 2021 року заступником директора ТОВ «ПРОГРЕС» з економіки був виданий наказ про прийняття мене на роботу. Згідно з яким мені встановлювалися наступні умови праці:

заробітна плата в еквіваленті 700 доларів США згідно з курсом продажу долара США, встановленого АБ «Південний», м. Одеси на дату виплати заробітної плати;

випробувальний термін тривалістю 1 календарний місяць, на період випробувального терміну заробітна плата становить еквівалент 350 доларів США згідно з курсом продажу долара США, встановленого АБ «Південний», м. Одеси на дату виплати заробітної плати;

режим роботи – ненормований робочий день;

безпосереднє підпорядкування – заступнику директора з економіки;

мені заборонене протягом терміну дії трудового договору та протягом 3-х років після його припинення працювати у конкурентів ТОВ «ПРОГРЕС»;

50% моєї першої заробітної плати після проходження випробувального терміну йде на оплату послуг особи, за посередництвом якої було здійснено моє працевлаштування.

Наказ був складений російською мовою. З наказом я була ознайомлено 23 квітня 2021 року. Незважаючи на мої вимоги, копію наказу в день його видання мені на руки видано не було.

21 квітня 2021 року заступником директора з економіки мене було під розписку ознайомлено з наступними документами: правилами внутрішнього трудового розпорядку; посадовою інструкцією головного бухгалтера.

З якими-небудь іншими документами перед фактичним допуском до роботи мене ознайомлено не було.

21 квітня 2021 року я також підписала зобов'язання про нерозголошення комерційної таємниці та конфіденційної інформації ТОВ «ПРОГРЕС» і договір про повну матеріальну відповідальність. Мені було повідомлено, що без підписання цих документів я не буду допущена до роботи. 21 квітня 2021 року мені під мою відповідальність за актом приймання-передачі були передані для роботи комп'ютер з доступом в Internet, принтер, мобільний телефон і вогнегасник.

22 квітня 2021 року директор ТОВ «ПРОГРЕС» передав мені журнали первинних інструктажів з пожежної безпеки, електробезпеки; наданні медичної допомоги, в яких я особисто розписалася.

22 квітня 2021 року в моєму кабінеті було встановлено камеру відеоспостереження. Також мені був заблокований доступ в Internet до сайтів, що не містять розширення «ua».

27 квітня 2021 року начальником відділу управління персоналом ТОВ «ПРОГРЕС» був зроблений запис у мою трудову книжку про прийняття мене на роботу. Запис не був завірений підписом директора й печаткою ТОВ «ПРОГРЕС». Запис був зроблений російською мовою. З цим записом у

трудову книжку я була ознайомлена 29 квітня 2021 року. Трудова книжка, незважаючи на моє прохання, залишилася у начальника відділу управління персоналом ТОВ «ПРОГРЕС».

З 28 квітня по 11 травня 2021 року я була відсутня на роботі у зв'язку із хворобою племінника. Про початок і тривалості відсутності на роботі я негайно попередила заступника директора з економіки. Зазначений вище період моєї відсутності яким-небудь чином мені оплачений не був.

18 травня 2021 року в наказі про прийняття мене на роботу було внесене доповнення про збільшення тривалості мого випробувального терміну на 1 календарний місяць. Після розмови із заступником директора з економіки я погодилася з необхідністю продовження випробувального терміну й була ознайомлена з доповненням до наказу, на якому власноруч здійснила напис «Погоджуюсь, зауважень і заперечень не маю».

30 травня 2021 року я була звільнена з роботи в ТОВ «ПРОГРЕС» у зв'язку з тим, що я не пройшла встановлене мені випробування».

Нормативно-правові акти та спеціальна література:

1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року №254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. №30. Ст. 141.
2. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 року №2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. №35-36, №37. Ст. 446.
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року №8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. №51. Ст. 1122.
4. Кримінальний кодекс України 5 квітня 2001 року №2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25-26. Ст. 131.
5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 року №1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. №40-41, 42. Ст. 492.
6. Богословська Ж.М. Зміст конституційного права людини і громадянина України на соціальний захист. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 181-188.

7. Бориченко К.В. «Право на соціальний захист», «права у сфері соціального забезпечення»: співвідношення понять. *Правове забезпечення соціальної безпеки в умовах євроінтеграційних процесів*: тези допов. учасн. II Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 26 жовтня 2018 р.) / за ред. проф. М.І. Іншина, к.ю.н. І.С. Сахарук. Київ: ФОП Маслаков, 2018. С. 73-77.
8. Бориченко К.В. Відшкодування моральної шкоди як спосіб захисту права на соціальний захист. *Проблеми реалізації прав громадян у сфері праці та соціального забезпечення*: тези доп. та наук. повідомл. учасників IX Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 11 жовт. 2019 р.). Харків: Право, 2019. С. 510-514.
9. Бориченко К.В. Механізм забезпечення права на соціальний захист: поняття та структура. *Актуальні проблеми забезпечення прав людини у сфері праці та соціального захисту*: колективна монографія / Г.І. Чанишева, І.В. Лагутіна, М.В. Сорочишин та ін. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 124-167.
10. Бориченко К.В. Механізм здійснення права на соціальний захист. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Одеса, 19 квітня 2019 р.) / за ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 118-121.
11. Бориченко К.В. Механізм правового регулювання відносин у праві соціального забезпечення. *Правові горизонти*. 2019. №14 (27). С. 34-40.
12. Бориченко К.В. Міжнародна юрисдикційна форма захисту права на соціальне забезпечення. *Традиції та новації юридичної науки: минуле, сучасність, майбутнє*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19 травня 2017 р.). У 2-х т. Т. 1/ відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. С. 570-573.
13. Бориченко К.В. Місце громадського контролю у механізмі охорони права на соціальний захист. *Актуальні проблеми соціального права*. Випуск 9. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Українська

правнича наука та її вплив на сучасні реформи» (до 95-річчя Цигилика Теодора Івановича) 6 грудня 2019 року. Львів, «ГАЛИЧ-ПРЕС», 2020. С. 50-54.

14. Бориченко К.В. Нагляд і контроль за дотриманням законодавства у сфері соціального захисту у механізмі охорони права на соціальний захист. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 2. Ч. 1. С. 37-41.

15. Бориченко К.В. Поняття права на соціальний захист. *Університетські наукові записки*. 2016. № 59. С. 301-310.

16. Бориченко К.В. Співвідношення права на соціальний захист та права на соціальне забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. №1. С. 101-104 URL: http://www.lsej.org.ua/1_2019/28.pdf

17. Булеца С.Б. Здійснення та виконання суб'єктивних цивільних прав та обов'язків у медичних правовідносинах. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип.43. С. 111-115.

18. Гуйван П.Д. Якість закону як елемент визначеності правової норми. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. №28. С. 132-136.

19. Дашковська О.Р. До питання про правові інститути забезпечення прав і свобод людини і громадянина. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. №3 (62). С. 44-49.

20. Дельпере Н. Защита прав и свобод граждан преклонного возраста / перевод с француз. Л.М. Энтина. М.: Изд-во «Деловая книга», 1993. 277 с.

21. Денисова А.В. Співвідношення контролю та нагляду. *Адміністративне право і процес*. 2013. №2. С. 30-37.

22. Заворотченко Т. Система конституційно-правових гарантій прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Право України*. 2007. № 5. С. 110-116.

23. Косович В. Якість нормативно-правових актів України: загальнотеоретична характеристика. *Вісник Львівського університету: Збірник наукових праць. Серія юридична*. 2012. Вип. 55. С. 20-27.

24. Костюк В. Конституційне право на соціальний захист в умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Публічне право*. 2015. №2 (18). С. 252-258.
25. Костюк В.Л. Громадський контроль за дотриманням трудового законодавства: науково-правовий аспект. *Публічне право*. 2014. №3 (15). С. 122-129.
26. Костюк В.Л. Конституційне право на соціальний захист в умовах сьогодення: науково-правовий аспект. *Публічне право*. 2015. № 2 (18). С. 252-259.
27. Краснов Є.В. Захист прав у сфері соціального забезпечення: навч.-метод. посібник. Одеса: Фенікс, 2015. 118 с.
28. Краснов Є.В. Особливості судового захисту прав у сфері соціального забезпечення. *Актуальні проблеми теорії трудового прав та права соціального забезпечення: монографія / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої*. Одеса: Фенікс, 2015. С. 314-328.
29. Кучма О.Л. Зловживання правом у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретико-практичний аспект. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2016. №1. С. 128-134.
30. Медвідь А.О. Поняття права на соціальне забезпечення. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2016. № 21. С. 92-94.
31. Медвідь А.О. Характеристика права людини на соціальне забезпечення: зміст, обсяг і межі. *Держава та регіони*. Серія «Право». 2016. № 3(53). С. 39-42.
32. Рабінович П.П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина: напрями удосконалення. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 1. С. 66-74.

33. Рудик В.А. Забезпечення права людини на соціальний захист з огляду діяльності Конституційного Суду України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. Вип. 37. С. 106-109.
34. Рудик В.А. Щодо питання про конституційні гарантії права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2005. № 6. С. 25-28.
35. Сташків Б.І. Гарантії права на соціальне забезпечення: навчальне видання. Чернігів: Чернігівський державний інститут права, соціальних технологій та праці, 2011. 100 с.
36. Толмач О. Право людини на життя його гарантії у сфері соціального забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 3. С. 68-71.
37. Чанишева Г.І. Реалізація прав людини у сфері праці та соціального забезпечення: проблеми теорії та практики. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2010. Т. 9. С. 136-147.
38. Яковлева Г. Зміст поняття конституційного права людини на соціальний захист. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 100-104.

Тема 3. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування - 4 год.

1. Поняття, принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування.
2. Загальна характеристика соціального страхування на випадок безробіття. Види та порядок здійснення матеріального забезпечення та соціального обслуговування.
3. Загальна характеристика соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності. Види та порядок здійснення страхових виплат та соціального обслуговування.
4. Загальна характеристика соціального страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю. Види та порядок здійснення страхових виплат.

5. Пенсійне страхування.

Основні положення теми та методичні рекомендації

3.1. Відповідно до ст. 1 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 14 січня 1998 року, «загальнообов'язкове державне соціальне страхування – це система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає надання соціального захисту, що включає матеріальне забезпечення громадян у разі хвороби, повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати страхових внесків власником або уповноваженим ним органом, громадянами, а також бюджетних та інших джерел, передбачених законом».

У ст. 4 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування визначено п'ять видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, але передбачено можливість запровадження інших видів цього страхування.

Залежно від страхового випадку законодавством передбачені такі види загальнообов'язкового державного соціального страхування:

пенсійне страхування;

страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності;

медичне страхування;

страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності;

страхування на випадок безробіття;

інші види страхування, передбачені законами України.

Суб'єктами страхування є: 1) застраховані громадяни, а в окремих випадках – члени їх сімей та інші особи; 2) страхувальники – роботодавці, а в окремих випадках застраховані особи; 3) страховик – Фонд соціального

страхування на випадок безробіття, Пенсійний фонд України (з 1 січня 2023 року Пенсійний фонд України є й уповноваженим органом управління в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та від нещасного випадку).

Об'єктом соціального страхування є страховий ризик та страховий випадок, із настанням яких у застрахованих осіб (членів їх сімей, інших осіб) виникає право на матеріальне забезпечення та соціальні послуги відповідно до закону залежно від видів соціального страхування.

Перелік принципів соціального страхування наведено в ст. 5 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Профільними Законами закріплені й інші принципи, на яких ґрунтується система соціального страхування відповідного виду.

Наприклад, Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року, крім вищеназваних принципів, у ст. 2 закріплений «принцип диференціації розмірів виплати допомоги по безробіттю залежно від страхового стажу та тривалості безробіття»; Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року – «принципи диференціації розміру виплати допомоги залежно від страхового стажу, економічної заінтересованості суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці, відповідальності роботодавців та страховика за реалізацію права застрахованої особи на страхові виплати та соціальні послуги» (ст. 3) і т.д.

3.2. «Загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття – система прав, обов'язків і гарантій, яка передбачає матеріальне забезпечення на випадок безробіття з незалежних від застрахованих осіб обставин та надання соціальних послуг за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на

випадок безробіття» (ст. 1 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття»).

Правове регулювання страхування цього виду здійснюється положеннями: Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» від 2 березня 2000 року, Закону України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 року, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці» від 20 березня 2013 року № 207, постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 13 березня 2013 року № 153, наказу Міністерства соціальної політики, Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Порядку професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації зареєстрованих безробітних» від 31 травня 2013 року № 318/655 та ін.

Перелік осіб, які підлягають страхуванню цього виду, визначений у ст. 4 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

Дещо ширший за застрахованих у системі страхування на випадок безробіття осіб перелік суб'єктів, які мають право на соціальні послуги та матеріальне забезпечення в рамках цього виду страхування, який закріплений у ст. 6 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття».

Страховиком у системі страхування на випадок безробіття є Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття.

Підставою для надання соціальних послуг та матеріального забезпечення за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття є страховий випадок, тобто «обставина, за якої застраховані особи втратили заробітну плату (грошове забезпечення) або

інші передбачені законодавством України доходи внаслідок втрати роботи з незалежних від них обставин».

Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття» та Законом України «Про зайнятість населення» передбачено надання таких видів соціальних послуг, як:

- ☐ «професійна підготовка або перепідготовка, підвищення кваліфікації у закладах професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої освіти, на підприємствах, в установах, організаціях;

- ☐ профорієнтація;

- ☐ індивідуальне планування працевлаштування;

- ☐ пошук підходящої роботи та сприяння у працевлаштуванні, у тому числі завдяки організації громадських робіт для безробітних;

- інші послуги, пов'язані із працевлаштуванням, передбачені законодавством (наприклад, надання дозволу на застосування праці іноземця, скасування дозволу на застосування праці іноземця);

- послуги для роботодавців;

- ☐ надання роботодавцям, які працевлаштовують громадян, зокрема таких, які мають додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню, компенсацій відповідно до ст. 26 Закону України «Про зайнятість населення»;

- ☐ надання роботодавцям – суб'єктам малого підприємництва, які працевлаштовують безробітних, компенсації відповідно до ст. 27 Закону України «Про зайнятість населення»;

- надання одноразової фінансової допомоги для організації підприємницької діяльності відповідно до статті 27 Закону України «Про зайнятість населення»;

- надання ваучера для підтримання конкурентоспроможності деяких категорій громадян шляхом: перепідготовки за робітничою професією; підготовки за спеціальністю для здобуття ступеня магістра на основі ступеня бакалавра або магістра, здобутих за іншою спеціальністю; підготовки на

наступному рівні освіти (крім третього (освітньо-наукового/освітньо-творчого) рівня вищої освіти); спеціалізації та підвищення кваліфікації за професіями і спеціальностями відповідно до статті 30 Закону України «Про зайнятість населення»;

□ здійснення заходів сприяння зайнятості внутрішньо переміщених осіб;

- надання допомоги по частковому безробіттю відповідно до статті 47 Закону України «Про зайнятість населення»;

- інші програми сприяння зайнятості населення, які запроваджуються окремими рішеннями Кабінету Міністрів України;

□ інформаційні та консультаційні послуги, пов'язані з працевлаштуванням.

Нормативно-правовими актами у сфері страхування на випадок безробіття також передбачено здійснення матеріального забезпечення шляхом виплати:

- допомоги по безробіттю;
- допомоги на поховання у разі смерті безробітного або особи, яка перебувала на його утриманні.

3.3. Порядок здійснення загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності визначений Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 23 вересня 1999 року

За приписами ст. 29 вказаного нормативно-правового акту, «право на соціальні послуги та страхові виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, мають застраховані особи.

Підставою для здійснення соціального обслуговування та надання страхових виплат за цим видом страхування є «складна життєва обставина,

що склалася у житті особи у зв'язку з нещасним випадком на виробництві або професійним захворюванням».

Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» передбачаються соціальні послуги та виплати, які здійснюються та відшкодовуються з 1 січня 2023 року Пенсійним фондом України.

Страховими виплатами у системі страхування від нещасного випадку на виробництві є грошові суми, які уповноважений орган управління виплачує застрахованому чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Страхові виплати у системі страхування від нещасного випадку на виробництві, відповідно до ч. 7 ст. 30 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування», складаються із: «1) щомісячної страхової виплати втраченої заробітної плати (або відповідної її частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності (далі - щомісячна страхова виплата); 2) страхової виплати у встановлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого); 3) страхової виплати дитині, яка народилася з інвалідністю внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності; 4) страхових витрат на професійну реабілітацію та соціальну допомогу; 5) допомоги по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання».

3.4. З 1 січня 2015 року порядок надання страхових виплат та в рамках загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності, а згодом і медичного страхування регулюються Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування».

Категорії суб'єктів, які мають право на страхові виплати за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності, визначені у ст. 12 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

Це право виникає з настанням страхового випадку в період роботи (включаючи час випробування та день звільнення), зайняття підприємницькою та іншою діяльністю, якщо інше не передбачено законом.

Підставою для надання страхових виплат за цим видом страхування є «складна життєва обставина, що виникла у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, якою є закріплений у нормах права стан організму людини або життєві обставини особи, які не дають їй можливості брати участь у суспільному виробництві або ускладнюють таку участь».

Видами страхових виплат за страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності є: «1) допомога по тимчасовій непрацездатності, включаючи догляд за хворою дитиною, догляд за дитиною віком до 14 років або дитиною з інвалідністю віком до 18 років на весь період надання реабілітаційної допомоги, за наявності медичного висновку про необхідність стороннього догляду за дитиною; 2) допомога по вагітності та пологах; 3) допомога на поховання (крім поховання пенсіонерів, безробітних та осіб, які померли внаслідок нещасного випадку на виробництві)» (ст. 13 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування»).

3.5. Статтею 3 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV закріплено, що «система пенсійного забезпечення в Україні складається з трьох рівнів.

Перший рівень – солідарна система загальнообов'язкового державного пенсійного страхування (далі – солідарна система), що базується на засадах солідарності й субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених законом.

Другий рівень – накопичувальна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування, що базується на засадах накопичення коштів застрахованих осіб у Накопичувальному фонді та здійснення фінансування витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій і одноразових виплат на умовах та в порядку, передбачених законом.

Третій рівень – система недержавного пенсійного забезпечення, що базується на засадах добровільної участі громадян, роботодавців та їх об’єднань у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання громадянами пенсійних виплат на умовах та в порядку, передбачених законодавством про недержавне пенсійне забезпечення.

Перший та другий рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.

Другий та третій рівні системи пенсійного забезпечення в Україні становлять систему накопичувального пенсійного забезпечення».

Солідарна система загальнообов’язкового державного пенсійного страхування – це «основний рівень системи пенсійного забезпечення в Україні умовно чи фактично непрацездатних осіб, який побудований на принципі солідарності поколінь, відповідно до якого покриття витрат на виплату пенсій і надання соціальних послуг відбувається з поточних надходжень працюючих у вигляді соціального внеску від заробітної плати працюючих чи дотацій бюджету».

Характерними рисами солідарної системи пенсійного забезпечення є: «належить до першого рівня пенсійної системи; пенсії виплачуються за рахунок поточних надходжень економічно активного населення; побудована на принципі солідарності та субсидування, тобто при недостатності коштів Пенсійного фонду України, що формуються, в основному, за рахунок поточних надходжень від сплати єдиного соціального внеску на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування, необхідні суми на виплату пенсій і надання соціальних послуг виділяються з державного

бюджету; участь у цій системі є обов'язковою, але в окремих випадках допускається добровільна участь; гарантує пенсійні виплати на рівні прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність».

Відповідно до ст. 9 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV «в солідарній системі призначаються такі пенсійні виплати:

- 1) пенсія за віком;
- 2) пенсія по інвалідності;
- 3) пенсія у зв'язку з втратою годувальника.

Особі, яка має одночасно право на різні види пенсії (за віком, по інвалідності, у зв'язку з втратою годувальника), призначається один із цих видів пенсії за її вибором».

У солідарній системі пенсійного забезпечення надаються також соціальні послуги, до яких належить допомога на поховання пенсіонера.

Пенсія за віком у солідарній системі – це «щомісячна довічна грошова виплата, що призначається і виплачується територіальним органом Пенсійного фонду України за рахунок коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування особам, які досягли пенсійного віку та мають страховий стаж певної тривалості, визначеної в законі, у розмірі, що співвідноситься з отримуваним раніше заробітком, але не менше ніж прожитковий мінімум для непрацездатних осіб».

Головними умовами призначення пенсії за віком у солідарній системі є досягнення особою пенсійного віку і наявність у неї страхового стажу.

Розмір пенсії за віком залежить від попереднього заробітку особи і тривалості її страхового (трудового) стажу.

Варто звернути увагу, що крім «загальних» умов призначення і виплати пенсії за віком, законодавством України передбачене пільгове пенсійне забезпечення окремих категорій працівників, які працюють (працювали) на роботах, пов'язаних з негативним впливом шкідливих виробничих факторів на здоров'я.

Пенсія по інвалідності – це «щомісячна грошова виплата, що призначається і виплачується територіальним органом Пенсійного фонду України за рахунок коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на певний строк особам, яким органами медико-соціальної експертизи встановлена інвалідність і які мають страховий стаж певної тривалості, визначеної в законі, у розмірі, що співвідноситься з розміром пенсії за віком, обчисленої відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 9 липня 2003 року № 1058-IV».

Основною умовою призначення пенсії по інвалідності є факт інвалідності, порядок встановлення якої визначений постановою Кабінету Міністрів України «Питання медико-соціальної експертизи» від 3 грудня 2009 року № 1317, наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності» від 5 вересня 2011 року № 561.

Другою умовою призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі є наявність у застрахованої особи, визнаної особою з інвалідністю, страхового стажу.

Пенсії по інвалідності призначаються у відсотках до пенсії за віком, обчисленої відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування».

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника у солідарній системі – це «грошова виплата, яка призначається територіальним органом ПФУ і ним виплачується впродовж визначеного строку за рахунок коштів загальнообов'язкового державного пенсійного страхування непрацездатним членам сім'ї померлого годувальника, які були на його утриманні, за умови наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по третій групі інвалідності, а в окремих випадках, визначених законом, без такого страхового стажу в розмірі, що співвідноситься з колишнім заробітком годувальника з метою

компенсації повністю чи частково втрачених засобів до існування, що надавалися їм за життя померлого годувальника».

Пенсія у зв'язку з втратою годувальника призначається за наявності наступних умов:

- 1) настання смерті застрахованої особи;
- 2) наявності в годувальника на день смерті страхового стажу, який був би необхідний йому для призначення пенсії по III групі інвалідності (про виключення з цього правила йшлося вище);
- 3) приналежність до членів сім'ї померлого годувальника (чоловік (дружина), батько, мати, діти, брат, сестра, дідусь, бабуся);
- 4) перебування на утриманні померлої особи, що включає в себе як повне утримання померлим, так і одержання від нього допомоги, що була постійним і основним джерелом засобів до існування членів сім'ї померлого;
- 5) непрацездатність членів сім'ї померлого, пов'язана з віком, станом здоров'я, утриманням малолітніх дітей (дитини) померлого до досягнення ними (нею) 8-річного віку.

Пенсія в зв'язку з втратою годувальника призначається в розмірі: на одного непрацездатного члена сім'ї – 50 % пенсії за віком померлого годувальника; на двох та більше непрацездатних членів сім'ї – 100 % пенсії за віком померлого годувальника. Дітям-сиротам пенсія в зв'язку з втратою годувальника призначається виходячи з розміру пенсії за віком кожного з батьків.

Перерахунком пенсії є процес перегляду розміру вже призначеної грошової виплати у зв'язку з наявністю обставин, які ведуть до збільшення чи зменшення її розміру.

Підставами для перерахунку пенсій є:

- збільшення обсягу страхового стажу особи не менш як на 24 місяці після призначення пенсії (проведення попереднього перерахунку);
- збільшення розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, визначеного законом, а також збільшення розміру

мінімальної заробітної плати, визначеної законом про Державний бюджет України на відповідний рік (для перерахунку пенсії, призначеної у мінімальному розмірі);

- зміна групи інвалідності;
- зміна складу сім'ї, що мала право на отримання пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
- виникнення права на інший вид пенсії та бажання управомоченої особи перейти на неї.

Окремими видом перерахунку пенсії є її індексація (осучаснення), під яким розуміють заходи, які спрямовані на поновлення купівельної спроможності раніше призначених пенсій незалежно від їх розмірів та інших факторів.

Недержавне пенсійне забезпечення є третім рівнем системи пенсійного забезпечення в Україні.

Суть недержавного пенсійного забезпечення полягає в добровільній участі громадян, роботодавців та їх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень як стабільного джерела для довгострокових інвестицій у економіку країни з метою отримання його учасниками додаткових пенсійних виплат та поліпшення життєвого рівня при втраті працездатності.

Законодавством України передбачена можливість створення добровільних недержавних пенсійних фондів трьох видів: відкритих, корпоративних та професійних, залежно від складу учасників.

Недержавні пенсійні фонди усіх видів здійснюють одну з таких видів пенсійних виплат:

- 1) пенсії на визначений строк;
- 2) одноразова пенсійна виплата.

Теми наукових повідомлень і рефератів

1. Правове регулювання вітчизняної сфери загальнообов'язкового державного соціального страхування в 2030, 2050, 2100 роках: футуристичне дослідження.
2. Реалізація права на страхові виплати та соціальні послуги у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах воєнного стану.
3. Гарантії у сфері зайнятості та працевлаштування для осіб, що залишились на тимчасово окупованій території України та в населених пунктах, де ведуться бойові дії.
4. Пенсійне забезпечення державних службовців.
5. Особливості пенсійного забезпечення внутрішньо переміщених осіб.

Завдання для самостійної роботи

1. Пані Марія з 2013 року працювала продавчиною непродовольчих товарів, уклавши безстроковий трудовий договір із роботодавцем-фізичною особою, яка використовує найману працю. У зв'язку із народженням у жінки в 2017 році дитини, вона оформила відпустку по вагітності та пологам, а згодом – відпустку по догляду за дитиною до досягнення нею 3-х років. Коли відпустка закінчилася, жінка прибула на своє робоче місце в магазині, проте дізналася, що її роботодавець понад рік не орендує торгові площі, де раніше здійснював підприємницьку діяльність та місце перебування його не відоме.

Коли пані Марія звернулася до центру зайнятості для сприяння в подальшому працевлаштуванні, то консультант їй повідомив, що раніше укладений трудовий договір між сторонами все ще діє та не знятий з реєстрації, оскільки роботодавець не звертався до центру зайнятості з повідомленням про розірвання вищезазначеного трудового договору.

Виходячи із зазначеного, жінка досі вважається такою, що працевлаштована та надалі не може набути статусу «безробітної» та користуватися правами, що надаються особам з відповідним статусом.

Адвокат пані Марії звернувся до суду за захистом її прав з позовною заявою про припинення дії трудового договору.

Яким буде висновок суду?

- A) Прийме рішення про припинення дії трудового договору.
- B) Постановить ухвалу про поновлення позивачу строку для звернення до суду.
- C) Відмовить у задоволенні позову.
- D) Залишить позов без розгляду у зв'язку з пропуском визначеного законом строку для звернення до суду.

Установіть відповідність між етапами прийняття державною службою зайнятості рішення про взяття на облік особи, яка шукає роботу:

- 1. Перший
 - 2. Другий
 - 3. Третій
 - 4. Четвертий
- A) Пред'явлення паспорту та довідки про присвоєння реєстраційного номера облікової картки платника податків
 - B) Формування персональної картки особи, яка шукає роботу
 - C) Інформування про освіту, досвід роботи, зайнятість або перебування у трудових відносинах
 - D) Складання кар'єрним радником разом з особою, яка шукає роботу, індивідуального плану надання послуг
 - E) Реєстрація особи як безробітного

Розташуйте у хронологічній послідовності дії роботодавця по оформленню працівнику відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами та прийняття рішення про призначення їй допомоги:

- A) Видача наказу (розпорядження) про надання працівнику відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами

В) Отримання листка тимчасової непрацездатності (е-лікарняного) у зв'язку з вагітністю та пологами

С) Прийняття комісією (уповноваженим) із соціального страхування на підприємстві рішення про призначення працівнику допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами

Д) Обчислення середньомісячного заробітку та визначення страхового стажу для розрахунку розміру допомоги

Нормативно-правові акти та спеціальна література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від 04 січня 1998 року № 16/98-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 23. Ст. 121.
3. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 11. Ст. 75.
4. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України від 2 березня 2000 року № 1533-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 13. Ст. 505.
5. Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 3. Ст. 10.
6. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 9 липня 2003 року № 1058-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 49-51. Ст. 376.
7. Про недержавне пенсійне забезпечення: Закон України від 9 липня 2003 року № 1057-IV. *Офіційний вісник України*. 2003. № 33. Ст. 1769.
8. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 8 липня 2010 року № 2464-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 2-3. Ст. 11.

9. Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи: Закон України від 8 липня 2011 року № 3668-VI. *Офіційний вісник України*. 2011. № 71. Ст. 2667.
10. Про зайнятість населення: Закон України від 5 липня 2012 року № 5067-VII. *Офіційний вісник України*. 2012. № 63. Ст. 2565.
11. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення пенсій: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2148-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 40-41. Ст. 383.
12. Порядок компенсації роботодавцям частини фактичних витрат, пов'язаних із сплатою єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13 березня 2013 року № 153. *Офіційний вісник України*. 2013. № 21. Ст. 706.
13. Порядок видачі ваучерів для підтримання конкурентоспроможності осіб на ринку праці, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2013 року № 207. *Офіційний вісник України*. 2013. № 26. Ст. 867.
14. Порядок реєстрації, перереєстрації безробітних та ведення обліку осіб, які шукають роботу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 792. *Офіційний вісник України*. 2018. № 80. Ст. 2662.
15. Порядок утворення спеціальних комісій для вжиття заходів щодо запобігання різкому зростанню безробіття під час масового вивільнення працівників, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 22 квітня 2013 року № 305. *Офіційний вісник України*. 2013. № 33. Ст. 1166.
16. Порядок розслідування та обліку нещасних випадків, професійних захворювань та аварій на виробництві, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 17 квітня 2019 року № 337. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 1217.
17. Порядок надання допомоги по частковому безробіттю, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 року № 702. *Офіційний вісник України*. 2022. № 52. Ст. 2983.

18. Про затвердження списків № 1 і № 2 виробництв, робіт, професій, посад і показників, що дають право на пенсію за віком на пільгових умовах: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 1994 року № 162. *Людина і праця*. 1994. № 6.
19. Питання медико-соціальної експертизи: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1317. *Офіційний вісник України*. 2009. № 95. Ст. 3265.
20. Про затвердження Інструкції про встановлення груп інвалідності: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 5 вересня 2011 року № 561. *Офіційний вісник України*. 2011. № 91. Ст. 3319.
21. Про затвердження Порядку подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»: Постанова Правління Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 року № 22-1. *Офіційний вісник України*. 2005. № 52. Ст. 3383.
22. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 45 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про пенсійне забезпечення» та 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень законів України «Про пенсійне забезпечення», «Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи», «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», «Про державну службу», «Про судову експертизу», «Про Національний банк України», «Про службу в органах місцевого самоврядування», «Про статус народного депутата України», «Про дипломатичну службу», «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», «Про Кабінет Міністрів України», «Про прокуратуру», а також Положення про помічника-консультанта народного депутата України, затвердженого Постановою

- Верховної Ради України від 13 жовтня 1995 року № 379/95-ВР від 4 червня 2019 року № 2-р/2019. *Офіційний вісник України*. 2019. № 53. Ст. 1849.
23. Андріїв В. Соціальне страхування: історія, проблеми. *Соціальний захист*. 1999. № 2. С. 43-51.
 24. Андріїв В. Чи захистить система соціального страхування людину? *Право України*. 2001. № 7. С. 32-33.
 25. Андрющенко К.М. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві в контексті євроінтеграції. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 229-235.
 26. Безверхий К.В. Оновлений звіт з єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: новації законодавства. *Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту*. 2016. № 1-2. С. 43-51.
 27. Боднарук М.І. Соціальне страхування в Україні: правові аспекти становлення і розвитку. Чернівці: Рута, 2002.
 28. Божко Д.В. Поняття і природа правовідносин із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2017. Вип. 25. С. 73-76.
 29. Божко Д.В. Правовідносини із загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності : автореф. дис. на здобут наук. ступ. канд. юрид. наук : 12.00.05. Харків, 2017. 24 с.
 30. Бойко М.Д. Право пенсійного забезпечення в Україні: Навч. посібник. Київ: «Олан», 2005.
 31. Братюк В.П., Біла М.М. Аналіз системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 34. С. 129-133.
 32. Головацька А.К. Основні проблеми правового регулювання проведення перевірок платників єдиного внеску на загальнообов'язкове

державне соціальне страхування. *Журнал східноєвропейського права*. 2017. № 40. С. 29-35.

33. Грищенко Н.Б., Клевно В.А., Мищенко В.В. Добровольное медицинское страхование. Основы современной практики URL: http://www.econ.asu.ru/lib/d_strakh.pdf

34. Гуменюк И.А. Правовые основы становления социального страхования в Украине: автореф. дис... канд. юрид. наук., 2001. 20 с.

35. Коробенко Н. Пенсійне забезпечення по інвалідності внаслідок загального захворювання в умовах проведення в Україні пенсійної реформи. *Право України*. 2012. № 6. С. 53-59.

36. Кучма О.Л. Зловживання правом у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування: теоретико-практичний аспект. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2016. № 1. С. 128-134

37. Надточій Б. Соціальне страхування у контексті історії. *Соціальний захист*. 2003. № 2. С. 20-24.

38. Надточій Б. Соціальне страхування чи соціальне забезпечення? *Урядовий кур'єр*. 2003. № 34. С. 5.

39. Прилипко С.М. Деякі питання соціального страхування. Проблеми законності. 2001. Вип. 50. С. 87-92.

40. Синчук С.М., Бурак В.Я. Право соціального забезпечення України: Навч. посіб. / За ред. С.М. Синчук. К.: Т-во «Знання», КОО, 2003.

41. Сирота І.М. Правові аспекти здійснення пенсійної реформи в Україні. *Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. праць*. 2012. Вип.63. С. 29-332.

42. Сирота І.М. Деякі аспекти реформування солідарної пенсійної системи. *Духовні засади сучасного право генезису*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «ІХ Прибузькі юридичні читання», 29-30 листопада 2013 року / відп. ред. д-р юрид. наук, проф., академік С.В. Ківалов. Миколаїв: Іліон, 2013. С. 193-195.

43. Сирота І.М. Законодавче забезпечення пенсійної реформи в Україні. *Актуальні проблеми політики*. 2008. Вип. 33. С. 55-60.
44. Сирота І.М. Основні напрямки модернізації солідарної пенсійної системи. *Актуальні проблеми теорії трудового прав та права соціального забезпечення*: монографія / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2015. С. 229-248.
45. Сирота І.М. Право на пенсійне забезпечення та його здійснення в сучасних умовах. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету*. 2013. №1. С. 66-70.
46. Сирота І.М. Право соціального забезпечення в Україні: Підручник. Вид. восьме. Х.: «Одіссей», 2010. 408 с.
47. Сільченко С.О. До питання про тенденції правового регулювання обов'язкового соціального страхування в Україні. *Тendenції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: матер. доп. та наук. повідомл. учасн. II міжнар. наук.-практ. конф. (м.Київ 21-22 квіт. 2016 р.). К.: Прінт-Сервіс, 2016. С.211-215.
48. Соколовська А.М. Реформа єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні. *Фінанси України*. 2015. № 7. С. 7-23.
49. Соловійов О.В. Фонд соціального страхування України як суб'єкт загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. *Право та інновації*. 2016. № 1. С. 179-184.
50. Старосельцева О.В. Інституційна природа загальнообов'язкового державного соціального страхування. *Форум права*. 2017. № 5. С. 375–381.
51. Сташків Б.І. Право соціального забезпечення. Особлива частина: навчальний посібник. Чернігів: ПАТ «ПВК «Десна», 2018. 1092 с.
52. Тарасенко В.С. Щодо ратифікації Конвенції МОП №102 про мінімальні норми соціального забезпечення. *Тendenції розвитку науки трудового права та права соціального забезпечення*: тези доп. та наук.

повідомл. учасн. II Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Київ, 21-22 квітня 2016 р.). Київ: Прінт-Сервіс, 2016. С.239-243.

53. Тарасенко В.С. Належне пенсійне забезпечення прокурора як складова гарантій його незалежності. *Правове життя сучасної України*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 17 вересня 2018 р.) / за ред. Г.О. Ульянової; уклад.: О.В. Дикий, І.І. Братінов. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 161-164.

54. Тарасенко В.С. Право на пенсійне забезпечення окремих категорій осіб. *Правове забезпечення соціальної сфери*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Одеса, 19 квітня 2019 р.) / за ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2019. С. 221-224.

55. Тарасенко В.С. Проблеми перерахунку пенсій державних службовців. *Актуальні проблеми трудового права та права соціального забезпечення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 90-річчю з дня народження чл. кор. НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, д-ра юрид. наук, проф. О.І. Процевського (Харків, 5 квітня 2019 року). Харків: Юрайт, 2019. С. 476-479.

56. Тарасенко В.С., Харитонova Л.І. Щодо актуальних питань осучаснення (перерахунку) пенсій. *Приватне та публічне право*. 2018. № 1. С. 59-62.

57. Тимофіїв Р.М. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди, завданої нещасним випадком на виробництві та професійним захворюванням як вид соціального захисту працівників. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2016. Випуск 63. С.142–152.

58. Тимченко О. М. Ризики розробки та впровадження уніфікованої звітності з податку на доходи фізичних осіб та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. *Бізнес Інформ*. 2017. № 6. С. 227-233.

59. Ткаченко Л.Г. Побудова багаторівневої пенсійної системи як напрям національної пенсійної реформи. *Економіка України*. 2012. № 8. С. 16-22.
60. Трунова Г. Окремі проблеми правового регулювання загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 5. С. 76-80.
61. Устинова І.П. Співвідношення понять «пенсія», «пенсійне забезпечення» та «пенсійне страхування» в контексті фінансово-правового регулювання пенсійної реформи в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 1. С. 170-173.
62. Харитонов Л.І. Законодавство України про пенсійне забезпечення: основні напрямки реформування та практика застосування. *Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення: монографія* / кол. авт.; за заг. ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2015. С. 262-279.
63. Харитонов Л.І. Значення солідарної системи у пенсійному страхуванні. *Правове забезпечення соціальної сфери: Матеріали V Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Одеса, 22 берез. 2014 р.)* / уклад.: Д.О. Береза, В.Р. Кравчук, А.М. Мельник [та ін.]; за заг. ред. Г.І. Чанишевої. Одеса, Юридична література, 2014. С. 396-398.
64. Харитонов Л.І. Пенсійне забезпечення за сучасним законодавством України: проблеми вдосконалення. *Актуальні проблеми трудового права і прав соціального забезпечення: тези доп. та наук. повідомл. учасн. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 27-28 верес. 2013 р.)* / за ред. В.В. Жернакова. Х.: Право, 2013. С. 507-509.
65. Харитонов Л.І. Соціальне страхування: проблеми вдосконалення. *Правове життя сучасної України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.) Т.1* / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2013. С. 547-549.

66. Хрус Ю.В. Теоретичні засади застосування понижуючого коефіцієнта для нарахування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. *International scientific journal*. 2015. № 3. С. 45-48.
67. Чанишева Г.І., Тарасенко В.С. Умови призначення пенсії за віком матерям осіб з інвалідністю з дитинства. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 40-44.
68. Чанишева Г.І. Мінімальний страховий внесок. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.363-371.
69. Чанишева Г.І. Соціальний захист у разі настання безробіття. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.806-815.
70. Шумило М.М. Правовідносини у сфері пенсійного забезпечення в Україні: монографія. К.: Ніка-Центр, 2016. 680 с.
71. Щукін О. Проблемні аспекти судового розгляду спорів у сфері зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. *Юридичний вісник*. 2017. № 2. С. 162-169.

Тема 4. Державна соціальна допомога - 4 год.

1. Поняття державної соціальної допомоги. Відмінність державної соціальної допомоги від виплат у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування.
2. Класифікація державної соціальної допомоги.
3. Характеристика окремих видів державної соціальної допомоги:
 - сім'ям з дітьми;
 - малозабезпеченим сім'ям;
 - дітям з інвалідністю та особам з інвалідністю з дитинства.

4. Поняття та ознаки соціального обслуговування.
5. Соціальні пільги як вид соціального захисту населення.
6. Медична допомога.

Основні положення теми та методичні рекомендації

4.1. Соціальна допомога виступає однією з форм державного соціального захисту і запроваджена у всіх країнах світу.

Державна соціальна допомога – це одна з основних форм підтримки державою осіб, чиє матеріальне становище не відповідає загальноприйнятому рівню забезпечення або є нижчим межі забезпеченості, визначеної законодавством.

Державна соціальна допомога має властиві лише їй правові ознаки і особливості, які відрізняють її від інших видів матеріального забезпечення і соціальних послуг, в тому числі і від пенсій.

Такими ознаками і особливостями державної соціальної допомоги є:

- врегулювання призначення та виплати всіх видів допомог нормативно-правовими актами;
- загальна цільова спрямованість допомоги, яка виявляється в матеріальній підтримці громадян, які в силу тих чи інших соціальних випадків потребують надання такої допомоги;
- незалежність в більшості випадків права на забезпечення різними видами допомоги від інших джерел доходів, які має особа;
- соціально-аліментарна природа всіх видів допомоги, яка проявляється в безоплатності та безеквівалентності їх надання;
- обмеженість виплати допомоги визначеним періодом;
- фінансування, частіше за все, за рахунок коштів Державного чи місцевого бюджетів. Переважно для виплати цих допомог кошти надходять у вигляді субвенцій до місцевих бюджетів;
- розмір допомог, як правило, співвідноситься з величиною прожиткового мінімуму або з гарантованим рівнем його забезпечення.

4.2. В Україні створено систему державної соціальної допомоги, яка, в першу чергу, складається з:

- допомог сім'ям з дітьми;
- допомог малозабезпеченим сім'ям;
- допомог особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю;
- допомог дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування;
- допомог особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю:
- допомог дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів;
- допомог ВІЛ-інфікованим дітям і дітям, які страждають на інші тяжкі хвороби тощо.

В теперішній час немає єдиної точки зору щодо вибору підстав групування допомог. В одних випадках, наприклад, вони групуються в залежності від джерел фінансування, в других – від рівня правового регулювання, в третіх – від мети їх надання, в четвертих – від підстав надання. Можуть бути й інші підстави групування допомог.

4.3. У нових соціально-економічних умовах одним з найбільш актуальних завдань є надання на належному рівні матеріального забезпечення сім'ям з дітьми. Мета цих виплат – створити належні умови для повноцінного утримання та виховання дитини, полегшити матеріальний стан осіб незалежно від їхньої трудової діяльності у зв'язку з народженням дитини та необхідності догляду за нею.

Надання державної допомоги сім'ям з дітьми регулюється законами України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» та іншими нормативно-правовими актами.

Гарантований державною рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу

сім'ї, її доходів та віку дітей встановлює Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми».

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» призначаються наступні види державної допомоги: «1) допомога у зв'язку з вагітністю та пологами; 2) допомога при народженні дитини, одноразова натуральна допомога «пакунок малюка»; 3) допомога при усиновленні дитини; 4) допомога на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; 5) допомога на дітей одиноким матерям; 6) допомога на дітей, хворих на тяжкі перинатальні ураження нервової системи, тяжкі вроджені вади розвитку, рідкісні орфанні захворювання, онкологічні, онкогематологічні захворювання, дитячий церебральний параліч, тяжкі психічні розлади, цукровий діабет I типу (інсулінозалежний), гострі або хронічні захворювання нирок IV ступеня, на дитину, яка отримала тяжку травму, потребує трансплантації органа, потребує паліативної допомоги, яким не встановлено інвалідність».

Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751.

Згідно із Законом України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» право на державну соціальну допомогу мають особи з інвалідністю з дитинства і діти з інвалідністю віком до 18 років.

Статтею 2 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю» визначені розміри вказаної грошової виплати. Так, за приписами названої статті, «державна соціальна допомога особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю призначається у таких розмірах:

- особам з інвалідністю з дитинства I групи - 100 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

- особам з інвалідністю з дитинства II групи - 80 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- особам з інвалідністю з дитинства III групи - 60 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;
- на дітей з інвалідністю віком до 18 років - 70 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Розмір державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років, інвалідність яких пов'язана з пораненням чи іншим ушкодженням здоров'я від вибухонебезпечних предметів, з урахуванням всіх надбавок, підвищень та інших доплат, у тому числі передбачених Кабінетом Міністрів України, підвищується на 50 відсотків розміру державної соціальної допомоги на дітей з інвалідністю віком до 18 років на підставі документів, визначених Кабінетом Міністрів України».

Відповідно до ст. 3 Закону України «Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю», особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю встановлюється надбавка на догляд за ними.

Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 року № 79.

На сьогодні одним із важливих напрямків соціальної політики є соціальний захист тих категорій населення, які мають найбільший ризик бідності, які опинилися за межею малозабезпеченості. Держава гарантує таким категоріям осіб соціальний захист, який забезпечується шляхом надання їм грошової допомоги у розмірі не нижчого від прожиткового мінімуму відповідно до Закону України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям».

Відповідно до зазначеного Закону, «малозабезпечена сім'я – сім'я, яка з поважних або незалежних від неї причин має середньомісячний сукупний дохід нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї».

Допомога малозабезпеченим сім'ям призначається і виплачується у грошовій формі малозабезпеченим сім'ям, які постійно проживають на території України, мають середньомісячний сукупний дохід, нижчий від прожиткового мінімуму для сім'ї.

Розмір державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям визначається як різниця між прожитковим мінімумом для сім'ї та її середньомісячним сукупним доходом.

Втім, Законом України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» встановлюється, що до стабілізації економічного становища в Україні розмір державної соціальної допомоги визначається з урахуванням рівня забезпечення прожиткового мінімуму.

Рівень забезпечення прожиткового мінімуму встановлюється, виходячи з реальних можливостей Державного бюджету України і затверджується одночасно з прийняттям закону про Державний бюджет України на відповідний рік.

Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року № 250.

4.4. Однією із базових категорій соціального права є «соціальні послуги».

Згідно з положеннями Закону України «Про соціальні послуги» від 17 січня 2019 року № 2671-VIII, соціальні послуги визначаються як «дії, спрямовані на профілактику складних життєвих обставин, подолання таких обставин або мінімізацію їх негативних наслідків для осіб/сімей, які в них перебувають. Особі/сім'ї можуть надаватися одна або одночасно декілька соціальних послуг».

Законодавством України передбачено надання значної кількості соціальних послуг. Саме на ефективне вивчення особливостей змісту, порядку надання окремих видів соціальних послуг спрямована їх класифікація, закріплена у згаданому вище Законі. Так, соціальні послуги у

соціальному праві можна класифікувати залежно від: спрямованості (соціальна профілактика, соціальна підтримка, соціальне обслуговування); типу (прості, комплексні, комплексні спеціалізовані, допоміжні); строку надання (екстрено (кризово), постійно, тимчасово, одноразово); місця надання (за місцем проживання/перебування отримувача, у приміщенні надавача, за місцем перебування отримувача поза межами його проживання та приміщення надавача соціальних послуг); змісту соціальних послуг (економічні, юридичні, інформаційні тощо); суб'єкта надання соціальних послуг; суб'єкта отримання соціальних послуг; платності; потреби, на задоволення якої спрямоване надання соціальних послуг; організаційно-правової форми соціального забезпечення тощо.

4.5. Іншим видом соціального захисту населення є забезпечення соціальними пільгами.

Соціальними пільгами є вид соціального забезпечення, що передбачає урегульоване законодавством повне або часткове звільнення особи або сім'ї від виконання певних обов'язків або надання додаткових прав, що зумовлено їх особливим статусом, пов'язаним з обставинами, що порушують їх нормальну життєдіяльність (соціальним ризиком).

Ознаками соціальних пільг є:

- додатковий характер;
- численність нормативно-правових актів, що закріплюють право на соціальні пільги;
- відсутність спеціально уповноваженого органу у цій сфері;
- організаційний характер (полегшення доступу до соціальних благ, спрощення процедури реалізації конституційного права на соціальний захист).

Вирізняють пільги матеріального та організаційного характеру. Перші – полегшують матеріальне становище окремих категорій осіб, як результат того, що частину обов'язкових грошових витрат суспільство бере на себе (пільга на оплату житлово-комунальних послуг (звільнення або зменшення

плати за житло та (або) комунальні послуги); право на безоплатне або пільгове придбання ліків тощо). До організаційних, у свою чергу, відносяться, приміром, першочергове забезпечення багатодітної сім'ї житлом із фонду соціального призначення; позаконкурсне зарахування у вищі навчальні заклади представників окремих категорій дітей тощо.

4.6. Відповідно до статті 49 Конституції України кожен має право на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування.

Згідно зі статтею 3 Основ законодавства України про охорону здоров'я «медична допомога – діяльність професійно-підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами, а також у зв'язку з вагітністю та пологами».

Відповідно до статті 33 Основ законодавства України про охорону здоров'я «медична допомога за видами поділяється на екстрену, первинну, вторинну (спеціалізовану), третинну (високоспеціалізовану), паліативну».

Поняття екстреної медичної допомоги визначається в Основах законодавства України про охорону здоров'я від 19 листопада 1992 року № 2801-XII і Законі України «Про екстрену медичну допомогу» від 5 липня 2012 року.

Закон України «Про екстрену медичну допомогу» є спеціальним законодавчим актом у цій сфері. Відповідно до пункту 5 статті 1 цього Закону «екстрена медична допомога – медична допомога, яка полягає у здійсненні працівниками системи екстреної медичної допомоги відповідно до цього Закону невідкладних організаційних, діагностичних та лікувальних заходів, спрямованих на врятування і збереження життя людини у невідкладному стані та мінімізацію наслідків впливу такого стану на її здоров'я».

Ще одним із видів медичної допомоги є первинна медична допомога. Відповідно до статті 35-1 Основ законодавства про охорону здоров'я «первинна медична допомога – це медична допомога, яка передбачає

надання консультації, проведення діагностики та лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь, патологічних, фізіологічних (під час вагітності) станів, здійснення профілактичних заходів; направлення відповідно до медичних показань пацієнта, який не потребує екстреної медичної допомоги, для надання йому вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги; надання невідкладної медичної допомоги в разі розладу фізичного чи психічного здоров'я пацієнта, який не потребує екстреної, вторинної (спеціалізованої) або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги».

Відповідно до статті 35-2 Основ законодавства України про охорону здоров'я «вторинна (спеціалізована) медична допомога – медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах лікарями відповідної спеціалізації (крім лікарів загальної практики – сімейних лікарів) у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування, реабілітації та профілактики хвороб, травм, отруєнь, патологічних і фізіологічних (під час вагітності та пологів) станів; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги».

Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження об'єму надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, що повинен забезпечуватися багатопрофільними лікарнями інтенсивного лікування першого та другого рівня, та Змін до Порядку регіоналізації перинатальної допомоги» від 19 жовтня 2018 року № 1881 закріплено обсяг надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги, який мають забезпечувати багатопрофільні лікарні інтенсивного лікування першого та другого рівнів, гарантуючи своєчасний доступ населенню до послуг вторинної (спеціалізованої), у тому числі екстреної, медичної допомоги належної якості в межах створених госпітальних округів з урахуванням переліку

лікарських спеціальностей в багатопрофільних лікарнях інтенсивного лікування першого та другого рівнів.

Відповідно до пункту 1 статті 35-3 Основ «третинна (високоспеціалізована) медична допомога – медична допомога, що надається в амбулаторних або стаціонарних умовах у плановому порядку або в екстрених випадках і передбачає надання консультації, проведення діагностики, лікування хвороб, травм, отруєнь, патологічних станів, ведення фізіологічних станів (під час вагітності та пологів) із застосуванням високотехнологічного обладнання та/або високоспеціалізованих медичних процедур високої складності; направлення пацієнта відповідно до медичних показань для надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги або третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги з іншої спеціалізації».

Відповідно до Закону України «Про державні фінансові гарантії медичного обслуговування населення» від 19 жовтня 2017 року № 5 «надання медичних послуг та лікарських засобів за програмою медичних гарантій, пов'язаних із спеціалізованою, паліативною медичною допомогою та реабілітаційною допомогою, здійснюється за направленням лікаря, який надає первинну медичну допомогу, або лікуючого лікаря в порядку, передбаченому законодавством, крім випадків, якщо згідно із законодавством направлення лікаря не вимагається».

Всесвітньою організацією здоров'я сформульовано визначення паліативної допомоги: «паліативна допомога – підхід, метою якого є поліпшення якості життя пацієнтів та членів їх сімей, які опинилися перед обличчям загрозливого для життя захворювання. Ця мета досягається шляхом попередження і полегшення страждань завдяки ранньому виявленню, ретельній оцінці та оцінюванню болю та інших обтяжливих фізичних симптомів, а також наданню психосоціальної та духовної підтримки».

Наказом Міністерством соціальної політики України «Про затвердження Державного стандарту паліативного догляду» від 29 січня 2016 року № 58 затверджено «Державний стандарт паліативного догляду».

Надання медичної допомоги, яке включає доступність основних (життєво необхідних) лікарських засобів, є однією з головних передумов для реалізації права на охорону здоров'я. Раціональне використання ефективних, безпечних, якісних та доступних за ціною препаратів дасть змогу розв'язати багато проблем у галузі охорони здоров'я.

Статтею 54 Основ законодавства України про охорону здоров'я закріплений порядок забезпечення лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами. Зазначено, що громадяни забезпечуються лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами через заклади охорони здоров'я, які мають право на це відповідно до закону.

Порядок забезпечення громадян безплатно або на пільгових умовах лікарськими засобами та імунобіологічними препаратами визначається законодавством України.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України «Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань» від 17 серпня 1998 року № 1303 зазначено, що «відпуск лікарських засобів безоплатно і на пільгових умовах у разі амбулаторного лікування осіб провадиться аптеками за рецептами, виписаними лікарями лікувально-профілактичних закладів за місцем проживання цих осіб».

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів» від 5 квітня 2012 року № 321 визначено механізм:

– безоплатного забезпечення осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення технічними та іншими засобами реабілітації;

– виплати особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю та іншим окремим категоріям населення грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації (далі - компенсація);

– безготівкового перерахування коштів підприємствам, що виконали індивідуальні заявки осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення на виготовлення технічних та інших засобів реабілітації, надання послуг з їх ремонту.

Зазначеним порядком передбачено адресний підхід до забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб зазначених категорій; новий механізм фінансування такого забезпечення за принципом «гроші ходять за людиною».

Теми наукових повідомлень і рефератів

1. Стандарти соціального захисту сімей з дітьми за Європейською соціальною хартією (переглянутою).
2. Досвід зарубіжних країн у призначенні допомог сім'ям з дітьми.
3. Реформування системи соціальних пільг в Україні.
4. Участь благодійних організацій у наданні соціальних послуг в Україні.
5. Немедичні працівники як суб'єкти надання екстреної медичної допомоги.
6. Медична допомога у зв'язку з материнством.
7. Медична допомога в Україні в умовах воєнного стану.

Завдання для самостійної роботи

1. Розрахуйте на конкретному прикладі розмір державної соціальної допомоги:
- на дітей одинокій матері:

Який розмір допомоги буде у сім'ї, яка складається з 3 осіб (двоє дітей – 10 і 2 років та мати, яка є одинокою по відношенню до обох дітей). Щомісячний дохід сім'ї – 860 грн. (допомога при народженні дитини).

- малозабезпеченій сім'ї:

Який розмір допомоги буде у сім'ї з 5 осіб: матір (особа з інвалідністю), батько і троє дітей (2, 5 і 14 років), у якій заробіток батька за кожен з останніх шести місяців становив 4173 гривень, матері — 1497 грн. (пенсія по інвалідності)? До того ж, на молодшого з дітей сім'я отримує щомісячну допомогу по народженню в розмірі 860 гривень.

Нормативно-правові акти та спеціальна література:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141
2. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 21. Ст. 252.
3. Основи законодавства України про охорону здоров'я: Закон України від 26 січня 1993 року № 2427-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 4. Ст. 19.
4. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4004-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 27. Ст. 218.
5. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 року № 1489-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 19. Ст. 143.
6. Про захист населення від інфекційних хвороб: Закон України від 06 квітня 2000 року № 1645-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 29. Ст. 228.

7. Про боротьбу із захворюванням на туберкульоз: Закон України від 28 грудня 05 липня 2001 року № 2586-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 49. Ст. 258.
8. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 20 січня 2006 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 2. 2-3. Ст. 36.
9. Про протидію поширенню хвороб, зумовлених вірусом імунодефіциту людини (ВІЛ), та правовий і соціальний захист людей, які живуть з ВІЛ: Закон України від 12 грудня 1991 року № 1972-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 11. Ст. 152.
10. Про мінімальний споживчий бюджет: Закон України від 3 липня 1991 року № 1284-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 42. Ст. 553.
11. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21 листопада 1992 року № 2811-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 20. Ст. 102.
12. Про прожитковий мінімум : Закон України від 15 липня 1999 року № 966-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 38. Ст. 348.
13. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 1 червня 2000 року № 1768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 35. Ст. 290.
14. Про державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю : Закон України від 16 листопада 2000 року № 2109-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 1. Ст. 2.
15. Про охорону дитинства: Закон України від 26 квітня 2001 року № 2402-III. *Офіційний вісник України*. 2001. № 22. Ст. 981.
16. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон України від 18 травня 2004 року № 1727-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 24. Ст. 1579.
17. Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 3 листопада 2022 року № 2710-IX. *Офіційний вісник України*. 2022. №94. Ст. 5847.

18. Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи: Закон України від 28 лютого 1991 року № 796-XII. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1991. № 16. Ст. 200.
19. Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні: Закон України від 16 грудня 1993 року № 721-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 4. Ст. 18.
20. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22 жовтня 1993 року № 3551-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 45. Ст. 425.
21. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. *Офіційний вісник України*. 2019. № 34. Ст. 1199.
22. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 8 липня 2011 року № 3671-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 16. Ст. 146.
23. Про затвердження Порядку призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям: постанова Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2003 року №250. *Офіційний вісник України*. 2003. № 9. Ст. 394.
24. Порядок призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 року № 1751. *Офіційний вісник України*. 2001. № 52. Ст. 2365.
25. Порядок призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю і державної соціальної допомоги на догляд, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 2 квітня 2005 року № 261. *Офіційний вісник України*. 2005. № 14. Ст. 717.
26. Положення про медико-соціальну експертизу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року № 1317. *Офіційний вісник України*. 2009. № 95. Ст. 3265.
27. Про впорядкування безоплатного та пільгового відпуску лікарських засобів за рецептами лікарів у разі амбулаторного лікування окремих груп населення та за певними категоріями захворювань: постанова Кабінету

Міністрів України від 17 серпня 1998 року № 1303. *Офіційний вісник України*. 1998. № 33. Ст. 1241.

28. Про затвердження Програми подання громадянам гарантованої державою безоплатної медичної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 11 липня 2002 року № 955. *Офіційний вісник України*. 2002. № 28. Ст. 1324.

29. Про затвердження Порядку забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації осіб з інвалідністю, дітей з інвалідністю та інших окремих категорій населення і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані технічні та інші засоби реабілітації, переліків таких засобів: постанова Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2012 року № 321. *Офіційний вісник України*. 2012. № 31. Ст. 1146

30. Про затвердження Порядку забезпечення осіб з інвалідністю автомобілями: постанова Кабінету Міністрів України від 19 липня 2006 року № 999. *Офіційний вісник України*. 2006. № 30. Ст. 2130.

31. Про затвердження Положення про індивідуальну програму реабілітації особи з інвалідністю: постанова Кабінету Міністрів України від 23 травня 2007 року № 757. *Офіційний вісник України*. 2007. № 39. Ст. 1547.

32. Про затвердження Порядку надання пільг окремим категоріям громадян з урахуванням середньомісячного сукупного доходу сім'ї: постанова Кабінету Міністрів України від 4 червня 2015 року № 389. *Офіційний вісник України*. 2015. № 49. Ст. 1570.

33. Деякі питання призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю: постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2021 року № 79. *Офіційний вісник України*. 2021. № 13. Ст. 545.

34. Про єдину систему надання екстреної медичної допомоги: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 01 червня 2009 року № 370. *Офіційний вісник України*. 2009. № 73. Ст. 2516.

35. Про затвердження Порядку направлення пацієнтів до закладів охорони здоров'я та фізичних осіб - підприємців, які в установленому законом порядку одержали ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики та надають медичну допомогу відповідного виду: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 28 лютого 2020 року № 586. *Офіційний вісник України*. 2020. № 20. Ст. 581.
36. Про затвердження Порядку вибору лікаря, який надає первинну медичну допомогу, та форми декларації про вибір лікаря, який надає первинну медичну допомогу: наказ Міністерства охорони здоров'я від 19 травня 2018 року № 503. *Офіційний вісник України*. 2018. № 23. Ст. 847.
37. Рішення Конституційного Суду України від 20 березня 2002 року по справі № 5-рп/2002 (справа щодо пільг, компенсацій і гарантій). *Офіційний вісник України*. 2002. № 13. Ст. 669.
38. Рішення Конституційного Суду України від 09 липня 2007 року по справі №6-рп (справа про соціальні гарантії громадян). *Офіційний вісник України*. 2007. № 52. Ст. 2132.
39. Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2008 року по справі №10-рп/2008 (справа щодо предмета та змісту закону про Державний бюджет України). *Офіційний вісник України*. 2008. № 38. Ст. 1272.
40. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу сьомого частини дев'ятої статті 11 Закону України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (справа про припинення виплати допомоги при народженні дитини) від 8 червня 2016 року № 3-рп/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. №51. Ст. 1805.
41. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої

статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України від 25 січня 2012 року № 3-рп/2012. *Офіційний вісник України*. 2012. № 11. Ст.422.

42. Андрієнко І.С. Міжнародно-правові стандарти у сфері соціального захисту малозабезпечених осіб. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2009. № 3. С. 102-104.

43. Андрієнко І.С. Питання вдосконалення юридичного механізму надання соціальних допомог малозабезпеченим особам. *Південноукраїнський правничий часопис* : Науковий журнал. 2008. № 1. С. 96-98.

44. Андрієнко І.С. Правове регулювання державних соціальних допомог малозабезпеченим особам в Україні : автореф. дис... канд. юр. наук : 12.00.05. Львів, 2010. 19 с.

45. Болотіна Н. Медичне право у системі права України. *Право України*. 1999. №7. 320 с.

46. Бориченко К. В. Соціальний захист сімей з дітьми за законодавством України: монографія. Одеса: Фенікс, 2015. 302 с.

47. Бориченко К.В. Види державної соціальної допомоги сім'ям з дітьми. *Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку державності та права* : матер. Міжнар. наук. конф. (Одеса, 30 листопада 2012 р.) Т.1 / Відп. за випуск д.ю.н., проф. Дрьомін В.М.; Націон. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2012. С. 651-653.

48. Бориченко К.В. Грошові виплати як вид соціального захисту сімей з дітьми. *Духовні засади сучасного правогенезису* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «ІХ Прибузькі юридичні читання», 29-30 листопада 2013 року / відп. ред. д-р юрид. наук, проф., академік С.В. Ківалов. Миколаїв : Ілліон, 2013. С. 241-243.

- 49.Бориченко К.В. Міжнародні гарантії права сімей з дітьми на соціальний захист. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2016. Вип. 36 (1). С. 42-45.
- 50.Бориченко К.В. Поняття та ознаки соціального захисту сімей з дітьми. *Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення* : монографія / кол. авт.; за заг.ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса : Фенікс, 2015. С. 279-296.
- 51.Бориченко К.В. Юридичний механізм забезпечення права на соціальний захист: проблеми теорії та практики: монографія. Одеса: Фенікс, 2019. 552 с.
52. Герц А.А. Медична послуга як об'єкт правового регулювання. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2015. № 15 Том 2. С. 12-18.
53. Гончаров В. Щодо проблеми визначення поняття «соціальне обслуговування». *Вісник прокуратури.* 2010. № 12 (114). С. 107-112.
54. Гудзь А.О., Гудзь О.О. Межі правового регулювання відносин у сфері соціального обслуговування в рамках предмету права соціального забезпечення. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру* (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України): у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) / за заг. ред. С.В. Ківалова. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т.1. 736 с. С. 475-479.
55. Гудзь О.О. Посилення договірних начал у сучасній системі надання соціальних послуг України. *Правове забезпечення соціальної сфери: матер. XII Міжнар. наук. конф.* (Одеса, 21 квітня 2021 р.)/ укл. А.В. Лисенко; за заг. ред. Г.І. Чанишевої. Одеса: Фенікс, 2021. 380 с. С. 213-216.
56. Казанчан А.А. Види соціального забезпечення громадян в Україні: проблемні питання. *Вісник Запорізького юридичного інституту Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць.* 2010. № 3. С. 13.

57. Корнілова О.В. Щодо визначення понять «медична допомога» та «медичні послуги». Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку України в умовах європейської: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 18 травня 2018 р.) У 2-х т. Т. 1 / відп. ред. Г.О. Ульянова. Одеса: Видавничий дім «Тельветика», 2018. С. 511-515.
58. Корнілова О. Медична допомога як вид соціального забезпечення : монографія. Нац. ун-т «Одеська юрид. академія». Одеса : Фенікс, 2021. 214 с.
59. Кошелева Г., Крютченко В. Пільги в країнах ЄС і система соціального забезпечення у США. *Соціальний захист*. 2005. № 5. С. 41-44.
60. Кравченко М. Основні підходи до реформування системи пільг в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. Вип. 3(6). С. 155-164.
61. Кулачок Л. В. Державна допомога сім'ям з дітьми як форма соціально-правового захисту. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.05. Х.: Нац. ун-т внутр. справ, 2003. 17 с.
62. Литвиненко В.М. Видовий поділ соціальних послуг у законодавстві та теорії. *Актуальні проблеми держави і права: збірник наукових праць*. Вип. 37. / Редкол: С.В. Ківалов (голов.ред.). Одеса: Юридична література, 2008. С. 101-105.
63. Литвиненко В.М. Щодо змісту терміну «соціальні послуги» в теорії законодавства. *Держава і право: Юридичні і політичні науки*. 2008. Вип. 40. С. 305-311.
64. Лопушняк Г.С. Теоретичні засади реформування державної системи соціальних пільг в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 2(9) . С. 42-51.
65. Лупина О.М. До питання про поняття медичної допомоги в системі соціального забезпечення фізичних осіб. *Форум права: електронний журнал*. 2012. №2. С. 412-419.
66. Медвідь А.О. Соціальний захист бездомних осіб і безпритульних дітей: монографія. Одеса: Фенікс, 196 с.

67. Охорона материнства за трудовим законодавством України: монографія / Г.І. Чанишева, О.В. Пожарова. Одеса: Фенікс, 2015. 200 с.
68. Потопахіна О.М. Соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, та осіб з їх числа: монографія. Одеса: Фенікс, 2009. 204 с.
69. Право соціального забезпечення: навч. посіб. для студ. юрид. спец, вищ. навч. закл. / П.Д. Пилипенко, В.Я. Бурак, С.М. Синчук та ін. / За ред. П.Д. Пилипенка. К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2006. 496 с.
70. Прасов О.О. Право на медичну допомогу та його здійснення: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Харк. нац. ун-т внутр. справ. Х., 2007. 19 с.
71. Прилипко С.М. До питання визначення організаційно-правових форм і видів соціального забезпечення. *Правова держава: щорічник наук. праць*. 2006. Вип. 17. С. 242-249.
72. Синчук С.М. Правові ознаки соціальних пільг у сфері соціального забезпечення. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*: Зб. наук. пр. 2012. Вип. 56. С. 301-306.
73. Синчук С.М. Соціальна пільга як вид соціального забезпечення. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали ІХ регіональної науково-практичної конференції*. Л., 2003. С. 356-358.
74. Синюта І.Я. Право людини на медичну допомогу: деякі теоретико-практичні аспекти. *Медичне право України: правовий статус пацієнтів в Україні та його законодавче забезпечення (генезис, розвиток, проблеми і перспективи вдосконалення)*. Матеріали ІІ Всеукраїнської науково-практичної конференції 17-18.04.2008. м. Львів. 2008. С. 277-282.
75. Сокол М.В. Поняття та критерії малозабезпеченості. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 3. С. 179-183.
76. Сташків Б.І. Соціальне обслуговування у системі соціального забезпечення: правові питання. *Право України*. 2005. № 1. С. 76-79.

- 77.Тарасенко В.С. До питання щодо поняття та видів соціальних допомог. *Актуальні проблеми теорії трудового права та права соціального забезпечення*: монографія / кол. авт.; за заг.ред. д.ю.н., проф. Г.І. Чанишевої. Одеса : Фенікс, 2015. С. 248–261.
78. Тарасенко В.С. Правове забезпечення соціального захисту дітей-інвалідів в Україні. Монографія. О., Фенікс, 2008. 156 с.
- 79.Тарасенко В.С. Призначення та виплата допомог сім'ям з дітьми : проблемні питання. *Правове життя сучасної України*: матеріали міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького та аспірантського складу (20-21 травня 2011 року). Том 2. О., Фенікс. С. 398–400.
- 80.Тарасенко В.С. Проблеми виплати допомоги по вагітності та пологах застрахованим особам: судова практика. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». Випуск 5. Том 1. 2016. С. 160-163.
81. Тарасенко В.С. Проблемні питання призначення державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям. *Правове життя сучасної України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (16-17 травня 2013 р.). Т.1 / відп. за випуск д.ю.н., проф. В.М. Дрьомін; Націон.ун-т «Одеська юридична академія». Одеса : Фенікс, 2013. С. 527–529.
- 82.Тарасенко В.С. Соціальні допомоги : критерії для класифікації. *Правове життя сучасної України*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої ювілею академіка С. В. Ківалова. 16-17 травня 2014 року. Том II. О. : «Юридична література», 2014. С. 440–442.
83. Чанишева Г.І. Соціальна профілактика. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.785-791.
84. Чанишева Г.І. Безпритульні діти. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.:

М.І.Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І.Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.38-41.

85. Чанишева Г.І. Жертви нацистських переслідувань. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.222-225.

86. Чанишева Г.І. Малозабезпечена особа. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.341-342.

87. Чанишева Г.І. Медична допомога. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.371-375.

88. Чанишева Г.І. Оцінювання потреб особи/сім'ї у соціальних послугах. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.480-482.

89. Чанишева Г.І. Система надання соціальних послуг. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.759-762.

90. Чанишева Г.І. Соціальна пільга. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.778-783.

91. Чанишева Г.І. Соціальна політика. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/

- редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020.С.703-707.
92. Чанишева Г.І. Соціальна політика: поняття, цілі, правове забезпечення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 80-85.
93. Чанишева Г.І. Соціальне житло. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.794-798.
94. Чанишева Г.І. Соціальне замовлення. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.791-794.
95. Чанишева Г.І. Соціальний захист військовослужбовців. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.799-806.
96. Чанишева Г.І. Соціальний супровід. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020.С.815-818.
97. Чанишева Г.І. Соціальні пільги: поняття, правова природа, класифікація. *Jurios Europensis Scientik: збірник наукових праць*. 2020. Вип. 3. С. 55-59.
98. Чанишева Г.І. Супервізія. *Велика українська енциклопедія*. Київ: «Видавництво Людмила», 2020: Право соціального забезпечення/ редкол.: М.І. Іншин, (голова), О.М. Ярошенко (заступник голови), Н.М. Хуторян, Г.І. Чанишева, Н.М. Вапнярчук. 2020. С.830-832.
99. Шевцов В. Г. Державне управління розвитком медичної допомоги в умовах реформування системи охорони здоров'я. *Актуал. пробл. розвитку*

управліннь, систем: досвід, тенденції, перспективи : зб. Матеріалів наук.-практ. конф., 19 квіт. 2006 р. Х.: Магістр, 2006. С.158-165.

100. Child protection system in the UK. Режим доступу: <http://learning.nspcc.org.uk/child-protection-system>

101. Evie Browne. Social protection and child labour in Asia. 2016 Режим доступу gsdrc.org/wp-content/uploads/2017/08/024-Social-Protection-and-child-labour-in-Asia.pdf

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Поняття та структура соціального захисту.
2. Поняття та ознаки соціальних ризиків.
3. Класифікація соціальних ризиків.
4. «Соціальний захист» та «соціальне забезпечення»: співвідношення понять.
5. Поняття організаційно-правової форми соціального захисту. Критерії розмежування організаційно-правових форм соціального захисту.
6. Організаційно-правові форми соціального захисту в Україні та світі.
7. Класифікація видів соціального захисту.
8. Види соціального захисту в Україні.
9. Поняття та класифікація державних соціальних стандартів.
10. Прожитковий мінімум як базовий державний соціальний стандарт.
11. Поняття та види державних соціальних гарантій.
12. Порядок встановлення основних державних соціальних гарантій.
13. Поняття соціального права. Концепції правової природи соціального права.
14. Предмет соціального права.
15. Метод соціального права.
16. Поєднання централізованого, муніципального і локального регулювання відносин соціального захисту.
17. Система соціального права.
18. Поняття та класифікація джерел соціального права.
19. Джерела соціального права у матеріальному та формальному значеннях.
20. Нормативно-правові акти як джерела соціального права.
21. Проблеми кодифікації законодавства України у сфері соціального захисту населення.
22. Договірні акти як джерела соціального права.

23. Міжнародні договори як джерела соціального права.
24. Принципи соціального права.
25. Поняття права на соціальний захист.
26. «Право на соціальний захист», «право на соціальне забезпечення», «права у сфері соціального забезпечення»: проблеми співвідношення понять.
27. Зміст права на соціальний захист.
28. Суб'єкти права на соціальний захист.
29. Сім'я як суб'єкт права на соціальний захист.
30. Правосуб'єктність уповноважених осіб у сфері соціального захисту.
31. Поняття та структура механізму забезпечення права на соціальний захист.
32. Механізм реалізації та механізм здійснення права на соціальний захист: співвідношення понять.
33. Механізм охорони права на соціальний захист.
34. Юрисдикційна та неюрисдикційна форми захисту права на соціальний захист.
35. Способи та засоби захисту права на соціальний захист.
36. Поняття, принципи та види загальнообов'язкового державного соціального страхування.
37. Загальна характеристика соціального страхування на випадок безробіття.
38. Види матеріального забезпечення та соціального обслуговування безробітних.
39. Порядок здійснення матеріального забезпечення безробітних.
40. Порядок здійснення соціального обслуговування безробітних.
41. Загальна характеристика соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності.

42. Види страхових виплат та соціального обслуговування в рамках страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності.
43. Порядок здійснення страхових виплат в рамках страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності.
44. Порядок здійснення соціального обслуговування в рамках страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань, що спричинили втрату працездатності.
45. Загальна характеристика соціального страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.
46. Види страхових виплат в рамках страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.
47. Порядок здійснення страхових виплат в рамках страхування у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю.
48. Пенсійне забезпечення у солідарній системі.
49. Пенсії за віком.
50. Пільгове пенсійне забезпечення.
51. Пенсії по інвалідності.
52. Пенсії по втраті годувальника.
53. Пенсії за вислугу років спеціалістам народного господарства.
54. Порядок призначення та перерахунку пенсій.
55. Недержавне пенсійне забезпечення.
56. Поняття та ознаки державної соціальної допомоги.
57. Відмінності державної соціальної допомоги від виплат у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування.
58. Класифікація державних соціальних допомог.
59. Порядок та умови призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми.

60. Право на державну соціальну допомогу особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.
61. Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги особам з інвалідністю з дитинства та дітям з інвалідністю.
62. Право на державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям.
63. Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям.
64. Право осіб на державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю.
65. Порядок та умови призначення і виплати державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію та особам з інвалідністю.
66. Соціальні послуги: форми, види та умови їх надання.
67. Соціальні пільги як правовий засіб соціального захисту.
68. Житлові субсидії як вид соціального захисту населення.
69. Правове регулювання медичної допомоги.
70. Поняття та види медичної допомоги.
71. Порядок забезпечення населення лікарськими засобами.
72. Порядок забезпечення населення медико-технічними засобами реабілітації.